

Meksika Devrimi ve Kadın Hakları*

Mexican Revolution and Women's Rights

Araştırma Makalesi – Research Article

Ayşe YARAR

Süleyman Demirel Üniversitesi, Tarih Bölümü,
ayseyarar@sdu.edu.tr, ORCID Numarası|ORCID Numbers: 0000-0002-0252-9528

Öz

Cinsiyetler arası eşitliğin söz konusu olmadığı devrim öncesi Meksika’ında kadınların, siyasal ve sosyal alanda aktif rolleri yoktu. Ataerkil geleneksel yapının baskın olduğu bu ülkede, 1910 yılında patlak veren devrim, kadımları edilgenlikten çıkmaya zorladı. Meksikalı kadınlar, devrimci süreçte (1910-1940) oldukça aktif roller üstlendiler; yazar, siyasetçi ve hatta asker oldular. Bu makale kadın savaşçılar (*soldaderas*) ve devrimci feministlerin rollerine istinaden, Meksika Devrimi’nin, kadın hakları açısından ülkede sağladığı kazanımları ve bu kazanımların sınırlarını ele almaktadır. Devrim dönemindeki aktivizmin ardından hem soldaderalar hem de feministler devrim sonrasında eski hayatlarına dönmek istemediler. Dolayısıyla devrim sona ererken toplumsal hayattaki etkin rollerini devam ettirmek ve siyasal haklarını elde etmek için erkeklerle her alanda eşitlik talep ettiler. Kadınlar oy hakkı dışında pek çok alanda çeşitli kazanımlar elde etmelerine karşın, eşit vatandaşlar olarak modern Meksika’da yerlerini almak için mücadelelerini sürdürmek zorunda kaldılar. Kendilerini ilerici olarak tanımlayan devrimci seçkinler, ülkenin modernleşmesi konusunda ciddi adımlar atılmasını sağlasalar da kadınların seçme ve seçilme hakları konusunda oldukça muhafazakâr bir tutum takınımışlardı. Bu sebeple iktidar sahiplerinin gerek önyargıları gerekse ataerkil bakış açılarından dolayı Meksikalı kadınlar, siyasal haklarına dünyanın geri kalanına nazaran geç bir zamanda kavuştu.

Anahtar Kelimeler: Meksika Devrimi, Kadın Savaşçılar, Devrimci Feministler, Eşit Vatandaşlık, Siyasal Haklar.

Abstract

In pre-revolutionary Mexico, where there was no gender equality, women did not have any active role in the political and social spheres. The revolution that broke out in 1910 in this country, where the patriarchal traditional structure is dominant, forced women to come out of their passivity. Mexican women took a very active role in the revolutionary process (1910-1940); they became writers, politicians and even soldiers. This article deals with the achievements of the Mexican Revolution in the country in terms of women’s rights and the limits of these achievements, with reference to the roles of female fighters (*soldaderas*) and revolutionary feminists. After the activism during the revolution, both *soldaderas* and feminists did not want to go back to their previous lives in the post revolutionary period. Therefore, while the revolution was coming to an end, they demanded equality with men in all areas in order to continue their active roles in social life and to obtain their political rights. Although women achieved various gains in many areas other than suffrage, they had to continue their struggle to take their place in modern Mexico as equal citizens. The revolutionary elites, who defined themselves as progressives, had a very conservative stance on woman suffrage, although they made serious steps towards the modernization of the country. For this reason, Mexican women gained their political rights at a later time than the rest of the world, due to the prejudices and patriarchal perspectives of those in power.

Keywords: Mexican Revolution, Female Warriors, Revolutionary Feminists, Equal Citizenship, Political Rights.

* Bu makale, 14-16 Kasım 2016 tarihlerinde Ankara’da düzenlenen IWC 2016 - 1st International Women’s Congress (Birinci Uluslararası Kadın Kongresi)’de sunulmuş olan “Roles of Women in the Mexican Revolution” başlıklı bildirisinin genişletilmiş halidir.

Giriş

Meksika Devrimi'nde kadınların da oldukça etkin olmalarına karşın, devrim, daha çok erkeklerin savaşı ya da mücadele alanı olarak ön plana çıkmış; dolayısıyla Meksikalı kadınların devrimde üstlendiği çeşitli roller, erkeklerinki kadar kayda geçirilmemiştir.¹ Bu durum devrimden hemen önceki süreçteki geleneksel yapı ile alakalandırılabilir.

Geleneksel toplumlarda kadınların faaliyetleri için belirlenen alan oldukça sınırlıdır ve bu faaliyet alanı da aile içi işlere dayanmaktadır. Kadının rolü bireysel zeminden ziyade aile kurumu ile ilgilidir. Meksika'da da devrimden önce kadınlar, oldukça geleneksel cinsiyet rolleri ile çevrelenmişti. 'İdeal kadın' anlayışı yoğun bir ataerkil içeriğe sahipti. Kadından beklenen, aldığı eğitimi dahi daha iyi bir eş ve anne olmak için kullanmasıydı. Nitekim genç kızların ev dışında çalışmasına izin verilmemekteydi. Belli başlı okullara gidemeyenler, evde eğitim alarak temel bilgileri öğrenmekteydiler. Bazı ailelerde kızların gazete ve roman okumaları yasaktı. Evliliğin, bir kadının en büyük amacı olduğunu; bu amaca ulaşmak için de öğrendikleri bilgileri erkeklerin önünde göstermemeleri gerektiği, çünkü ihtiyat ve tedbirin her şeyden önce geldiği anlatılmaktaydı.² Burada belirtilmesi gereken nokta ise eğitim alabilen kadınların üst sınıf mensubu olduklarıdır. Toplumda kadınların çoğunluğu, eğitim olanaklarından yoksundu. Kimlik olarak ellerindeki haklar anne ve eş olmaktan ibaret olan Meksikalı kadınlar için devrim, bu edilgenliği kırmalarında önemli bir aşama oluşturacaktır. Meksikalı kadınların, kimi zaman gönüllü olarak, kimi zaman da zorunluluktan devrime katılmaları, yeni bir bilincin oluşmasına ve gelişmesine kapı aralamıştır. Meksika'da kadın haklarının gelişimi, devrimin gidişatı, reform süreci ve geleneksel yapıların kırılması gibi konularda devrimde aktif şekilde yer alan kadınların büyük payı vardır.

Meksikalı kadınların devrimdeki rolleri farklı açılardan önem arz etmekteydi. Tüm sosyo-ekonomik sınıflardan kadınlar direniş gruplarına katılmışlar, devrim yanlısı gazete ve dergiler çıkarmışlar, öğretmenlik, hemşirelik, terzilik gibi ihtiyaç duyulan pek çok alanda hizmet etmişler, çeşitli sağlık kuruluşları oluşturmuşlar, silah alımı, satımı ve kaçakçılığı dahi yaparak çatışma alanlarında savaşmışlardır. Bunların da ötesinde ayrıca devrimle ilgili belgelerin planlanması ve taslaklarının hazırlanmasında erkeklerle iş birliği yapmışlardır. Kadınların devrime bu denli geniş çapta katılımı, geleneksel açıdan erkeklerin rolleri olarak bilinen (tren memurluğu, telgrafçılık, mühendislik gibi) pek çok işi de yürütmelerini gerektirmiştir.³ Dolayısıyla bu büyük iç savaş durumu, cinsiyetlere biçilen rolleri değiştirmiş ve kadınlar asker olarak dahi devrime katılarak ordularda komutanlık görevleri üstlenmişlerdir. Meksikalı kadınlar, *"tutkuyla inandıkları bir davaya bireysel olarak ya da gruplar halinde katılabilmek için büyük cesaret, derin inanç, muazzam güçlü duruş ve azim"* sergilemişlerdir.⁴ Kadınların bu çabaları sonucunda Meksika'da kadın ve erkek arasındaki ilişki daha eşite yakın şekilde boyut değiştirmiş ve kadınlar her alanda tam eşitlik mücadelesine girişmişlerdir. Çeşitli feminist dernekler altında örgütlenen kadınlar, iktidardaki devrimci hükümetlerden seçme ve seçilme hakkını talep etmeye başlamışlardır.

Devrimden önce Meksika siyaseti her zaman erkeklerin egemen olduğu bir faaliyet alanıydı. Ne kadınlar ne de erkekler, kadınların ulusal siyasete erkeklerle eşit şekilde katılma olasılığını düşünmüşlerdi. 19. yüzyıl Avrupa'sında ve ABD'sinde ortaya çıkan feminist hareketler Meksika'da çok zayıf bir yankı yaratabilmişti. O zamana kadar Meksika'da ulusal düzeyde bir kadın hareketine öncülük edecek herhangi bir kadın lider de ortaya çıkmamıştı. Hatta liberaller tarafından hazırlanmış olan 1857 Meksika Anayasası dahi kadınların seçme ve seçilme hakkını açıkça engelleyen bir madde bulundurmamakla birlikte, oy verme hakkını yalnızca erkeklere tanımıştı.⁵ Bu anlamda devrim, Meksikalı kadınların toplumsal konum ve hakları açısından bir kırılma noktası olmuştur. Devrim boyunca gerek gönüllü olarak gerekse zorunluluklar sebebiyle geleneksel rolleri dışında üstlendikleri görevler ve bu doğrultuda edindikleri tecrübeler Meksikalı kadınları dönüştürmüştür. Kadınlar devrim sonrası dönemde geleneksel rolleriyle yetinmek yerine toplumsal ve hukuki alanda eşitlik adına siyasal haklarını talep etmeye başlamışlardır.

¹ Carle ve Aragón, 2012, s.1.

² <https://www.mexicanist.com/l/dolores-jimenez-y-muro/>

³ Soto, 1990, s.31.

⁴ Macias, 1980, s.82.

⁵ Morton, 1962, s.1.

Bu çalışmanın amacı, daha eril boyutlarıyla bilinen devrim süreçlerinin aksine Meksika Devrimi'nde kadınların da erkekler kadar etkin olduklarını ve devrimdeki çabalarının sonucunda siyasal ve toplumsal alanda kendilerine eşitlik sağlayacak birtakım haklara kavuştuklarını ortaya koymaktır. Sürecin anlaşılabilirliğini sağlamak adına ilk önce Meksika Devrimi'nden bahsedilmiş ve sonraki başlıklarda kadın savaşıçılar ile feminist kadın düşünürler anlatılarak, Meksikalı kadınların, devrimin çeşitli aşamalarında hangi hakları kazandıkları ortaya konmuştur.

Meksika Devrimi

Meksika Devrimi, ülkeyi otuz yıldan fazla (1876-1910) adeta demir yumrukla yöneten Porfirio Diaz yönetimine karşı patlak vermişti. Diaz'ın, seçimleri üst üste kazanarak her defasında iktidara gelmesi, ülkenin tüm kurumları üzerinde kişisel tahakkümünü kurmasına sebep olmuştu. Öyle ki Porfirio Diaz'ın bütün kontrolü kendinde toplayarak ülkeyi baskıyla yönetme şekli ülkenin siyasal literatürüne *Porfiriato* olarak geçmiştir. Porfiriato boyunca, özgürlüklerin son derece kısıtlı olduğu Meksika'da, Diaz iktidarına karşı en küçük muhalif hareket şiddetle bastırılmaktaydı. Liberaller tarafından yapılmış olan 1857 Anayasası'nı uygulamayan Diaz, kişisel otoritesini ülkenin en küçük birimlerine kadar hissettirmişti. 1910 yılında yapılacak seçimlerde ileri yaşına rağmen yine aday olması, muhalif liberaller açısından bardağı taşıran son damla oldu. Seçimler zaten manipüle edilmekteydi ve Diaz'ın her seçimden başkan olarak çıkması garanti altındaydı.⁶

Diaz'ın baskıcı rejimine karşı olan liberallerin yanı sıra toprak sıkıntısı çeken köylüler ve zorlu koşullarda çalıştırılan işçiler de muhalif dalgaya katılmıştı. 1910 yılına gelindiğinde Meksikalı köylülerin yüzde 90'ından fazlası topraksızdı. Esasında Diaz yönetimi sırasında Meksika ekonomisi dünya ekonomisiyle bütünleşti ve en ileri dönemlerinden birisini yaşamaktaydı. Ancak bu ekonomik ve siyasi açıdan tekelci düzende refahtan ve gelirden toplumun üst tabakası olarak tanımlanan bir grup aile ya da insan faydalanmaktaydı.⁷ Ülke topraklarının çok büyük bir bölümü de bu ayrıcalıklı azınlığın elindeydi ve *hacienda* denilen büyük çiftliklerde köylüler ağır şartlar altında çalıştırılmaktaydılar. Diaz'ın desteklediği hacienda sistemindeki büyük çiftlikler, genel itibariyle içinde birkaç köy ile tarlalar, sulak alanlar, otlak ve ormanlar bulunan binlerce hektar genişliğindeki büyük arazilerdi.⁸ Öte yandan ülkenin (yeraltı ve yerüstü) zenginlik kaynakları yabancı şirketlerin kontrolü altındaydı ve bu şirketlerde işçi olarak çalışan yerel halk, ucuz iş gücü olarak görülmekteydi. Dolayısıyla ülkenin yeraltı ve yerüstü kaynaklarından elde edilen gelirden ağır şartlarda çalıştırılan köylüler ve işçiler değil, Meksika'nın zengin azınlığı ile yabancı şirketler faydalanmaktaydı. Ülkede gerek siyasi gerekse iktisadi açıdan sadece üst sınıfların destekleniyor olması, kendi durumundan memnun olmayan köylü ve işçi halk üzerinde çok büyük hoşnutsuzluk yaratmıştı. Ayrıca eğitilmiş orta sınıflar da siyasal gücün tek bir elde toplanmasından, özgürlüklerin kısıtlanmasından, anayasanın uygulanmamasından ve Diaz'ın seçimleri manipüle ederek sürekli üst üste seçilmesinden oldukça rahatsızdı.⁹ Porfiriato rejimine karşı kitleler halinde isyan hareketinin başlaması için tek bir kıvılcım yeterli gibiydi. Böyle bir ortamda, orta sınıf mensuplarından Francisco Madero¹⁰'nun, Diaz'ın yeniden

⁶ Bryan, 1976, s.653-654.

⁷ Tan ve Yalçındağ, 1967, s.151.

⁸ Tan ve Yalçındağ, 1967, s.152.

⁹ Diaz'ın bu konudaki yönetim şeklini Wolf şöyle açıklamıştır: “Diaz'ın diktatörlüğünde Meksika derin değişimden geçti. Bu dönemde yabancılardan yatırımları, Meksikalıların yatırımlarını çok aştı. Önce demiryollarında ve kıymetli maden işletmeciliğinde yoğunlaştı. 1900'den sonra hammadde üretimine yöneldi: petrol, bakır, kalay, kurşun, kauçuk, kahve, sisal. Ekonomi üzerinde küçük bir iş adamı ve finansçı grubu hakimiyet kurdu. Artık bu grubun aldığı kararlar bütün ülkenin refahını etkiliyordu. (...) Diaz, 1856 Meksika Anayasası'nda belirlenmiş anayasal usulleri ihtimamla korudu; ama anayasanın içeriğini ülkeye yayılmış siyasi örgütünün çıkarlarına göre tadil etti. Sık sık seçimler yapıldı, lakin sonuçları hilelerle belirlendi. Hâkim zümre Meksika meclisine seçilecek milletvekillerini, senatörleri saptıyor; seçimle bu adaylar onaylanıyordu. Yargıçları hükümet atıyordu ve yargıçlar hükümetin istediğini yapıyorlardı. Basın özgürlüğü çok kısıtlı idi; muhalif gazeteciler hapsediliyor veya sürülüyordu. Grev yasaktı. (...) Örgütlü şiddetin sağladığı teminatlar sayesinde Diaz sadakat gösterenleri mükafatlandırma ve direnenleri cezalandırma oyununu, pan y palos, yani ekmeğe ve sopa oyununu maharetle oynayabildi. Diaz kendisini destekleyen ikbalperestlere makamlar ve imtiyazlar verdi. Muhalifler etkisiz hale getirildi. Devletin hazinesinden para dağıtarak siyasi sadakat sağlandı. (...) Siyasi mekanizmayı ayakta tutan ülke çapında siyasetçilerin ve kamu görevlilerinin yetkilerini eş-dost ve yandaş kayırmakta kullanmasıydı. Sistemde siyasi iktidar en tepede, diktatörde toplanmıştı.” Wolf, 2019, s.28-29-30.

¹⁰ Francisco Madero, Meksika Devrimi'nin ilk lideridir. Zengin bir toprak sahibinin oğlu olarak dünyaya gelen Madero, bir süre ABD'de eğitim almış; Avrupa'da bulunmuş ve Paris'te işletme okumuştur. Diaz otoriterizmine karşı Anayasacı hareketi başlatmıştır. Ülkede başkanın üst üste seçilmesine karşı demokrasiyi savunan Madero, Ulusal Yeniden Seçim Karşıtı Parti

seçilmesine karşı *San Luis Potosi Planı*'nı yayınlarak Meksika halkını ayaklanmaya çağırması, 1910 yılında devrimin patlamasına neden oldu. Böylece Meksika Devrimi, 1876'dan beri ülkeyi tek adam olarak yöneten Porfirio Diaz'a karşı ülkedeki farklı kesimlerin başkaldırmasıyla başladı. Eğitimli kesim olan liberaller ile işçiler ve köylülerin ortaklaşan sloganı *tierra y libertad* yani 'toprak ve özgürlük'tü.

Madero, Teksas'ta yayımladığı *San Luis Potosi Planı*'nda seçimlerdeki kanunsuzluğu dile getirmişti. 1910 yılında yapılan son seçimlerde yeniden başkan seçilen Diaz hükümetinin meşru olmadığını savunarak ülkedeki seçimlerin özgür ve gerçek anlamda demokratik bir şekilde yapılması gerektiğini vurgulamıştı.¹¹ Aynı zamanda geçici başkanlığını da ilan ederek, *Yeniden Seçilmeme* ilkesinin hayata geçirileceğini savunmuştu. Bununla beraber büyük çiftlik sahipleri tarafından topraklarına el konulmuş halka, topraklarının geri verileceği; hiçbir çıkar gözetmeksizin halkın yanında olup haklarını savunacağı sözünü vermişti.¹²

San Luis Potosi Planı'nın ilanı ile ülkede yedi yıl devam edecek iç savaş sırasında halk pek çok devrimci gruba bölündü ve siyasi istikrarsızlık baş gösterdi. Her grup kendi ordusunu oluşturmuştu ve birbirlerine karşı ya çatışma ya da birbirleri ile diğerlerine karşı ittifak halindeydiler. Her bir grup devrimin liderliğini kendi idealleri doğrultusunda kendisi yapmak istiyordu. Hepsinin ortak amacı ise yeni ve modern bir ülke yaratmaktı. *Anayasacılar* (Constitutionalistas) isimli liberal geleneğin savunucuları olan devrimci grubun iktidarı ele geçirmesine kadar geçen zamanda binlerce insan bu iç savaşta hayatını kaybetmişti.

Anayasacılar, ülkedeki bölünmüşlüğü ortadan kaldırmak ve siyasi istikrarı sağlamak için 1917 yılında yeni bir anayasa yapımına gittiler. Bu anayasa ile Meksika'da yeni bir yönetim sisteminin temelleri atıldı ve devrim kurumsallaştırılmış oldu. 1917 Anayasası'nın getirdiği yenilikler arasında Kilise ve devlet işlerinin birbirinden ayrılmasını sağlayan ve laik bir düzen yaratacak antiklerikal reformlar, devlet okullarında eğitim görme hakkı, çalışma koşullarının iyileştirilmesi, işçilerin sendika kurma ve grev hakkı gibi oldukça ilerici yapılanmalar vardı. Anayasa ayrıca devlete toprağı yeniden dağıtma yetkisi verirken yeniden seçilmeme ilkesini de hayata geçirdi.¹³ Bu anayasanın temel özelliği kanun önünde herkesin eşit ve özgür kabul edildiği; tüm vatandaşların eşit haklara sahip olduğu, güçler dengesinin sağlandığı ve toplumda en güçsüz kesimin koruma altına alındığı demokratik liberal bir Meksika idealine dayanmasıydı.¹⁴ Yeni bir Meksika ve Meksika vatandaşlığı tanımlayan 1917 Anayasası ile modern Meksika'nın temelleri atılmıştı. Devrimcilerin iktisadi bağımsızlığı da öncelemesi, bu anayasanın aynı zamanda anti-emperyalist bir ruhla da yazılmasını sağlamıştı. Nitekim bu anayasa ile bireysel özgürlüklerin ve refahın yanısıra Meksika'da yabancı şirketler tarafından sömürülen ya da yabancı devletlerin kontrolünde olan yer altı ve yer üstü kaynakların kamulaştırılmasının hukuki çerçevesi de çizilmiş ve ekonomik kalkınmanın sağlanması için devlete daha fazla sorumluluk verilmişti.¹⁵ Anayasanın 27. maddesi ülkedeki tüm maden ve petrol işletme haklarını yabancılardan geri almakta ve yabancı şirketlerin kamulaştırılmasının yolunu açmaktaydı.¹⁶ Meksika Devrimi'nin temel siyasal belgesi olarak tanımlanabilecek 1917 Anayasası ile toplumun talepleri yasal düzeyde sağlanmaya çalışılmış; ülkede genel refah ve iç huzurun hakim olduğu modern bir ulus devlet yaratmak hedeflenmişti.

Her ne kadar kendi döneminin en ilerici siyasal belgelerinden olsa da 1917 Anayasası, kadın hakları konusunda yeterli içerikten yoksundu. Anayasa görüşmelerinde kadın hakları ve seçme/seçilme hususunda net bir gelişme yaşanmamış ve dolayısıyla siyasal hayattaki geleneksel erkek egemen yapı sürdürülmüştür. Devrim ve kadınlar konusu bir arada ele alındığında ifade edilmesi gereken, bu süreçte kadınların da aktif katılımından dolayı erkeklerle eşit haklara kavuşma beklentileridir. Kadınlar,

(Partido Nacional Antirreeleccionista)'yi örgütlemiştir. Diaz'ın seçimlerde sürekli aday olması ve üst üste seçilmesine karşı "Yeniden Seçilmek Yok!" sloganı ile Meksikalıları harekete geçirmeye çalışmıştır. Madero ile ilgili detaylı bilgi için bkz.: Krauze, Enrique. (1998). Mexico Biography of Power. Hank Heifetz (Çev.). New York: Harper Perennial.

¹¹ Herzog'tan aktaran Usta, 2013, s.23.

¹² Usta, 2013, s.23.

¹³ Richards, 2012, s.39.

¹⁴ Chavez, 2006, s.234-235.

¹⁵ Meyer, 1989, s.33-34.

¹⁶ Chasteen, 2012, s.251.

devrim boyunca oy hakkı konusunda haklarını talep etmişler; bunun için çeşitli feminist dernekler altında örgütlenmişler, 1916 yılında *Birinci Feminist Kongre*'yi düzenlemişler ve anayasa görüşmelerinde seçme ve seçilme haklarını gündeme getirmişlerdir.

Esasında erkeğin egemen olduğu, kadının da buna tabi kılındığı bu toplumsal yapı Meksika'da asırlar boyunca süregelmişti. İspanyolca'da *machismo* olarak anılan güçlü erkek egemenliği ve kadının koşulsuz itaatkarlığının tarihsel kökleri Aztek kültürüne kadar geri götürülmektedir. Öte yandan İspanyol sömürge idaresi, cinsiyet eşitsizliğine dayanan bu durumu ırklar arasında da yerli, *mestizo* (yerli-İspanyol karışımı), *creole* (Meksika doğumlu, İspanyol kökenli), İspanyol gibi bir çeşit kast sistemi yoluyla sistemli bir eşitsizlik yaratarak daha da körüklemiş; bilhassa yerli kadınların üzerindeki baskı daha da artmıştır.¹⁷ Devrime kadar belli ölçüde iyileşen ama *machismo* kültürünü devam ettiren bu toplumsal yapıda siyasal hakların edinimi bir yana, kadınlar, eşlerinden ayrılmak istese de boşanamıyor, kötü muamele karşısında eşlerini şikâyet dahi edemiyorlardı. Dolayısıyla kendilerini koruyan ve en temel haklarını sağlayan bir hukuk düzeninden yoksun olan kadınlar için devrim bir çıkış kapısı oldu. Devrim boyunca geleneksel rol kalıplarından çıkan kadınlar için hiçbir şey artık eskisi gibi olmamalıydı. Bundan sonra pek çok alanda haklarını elde etmek ve erkeklerle tüm alanlarda eşit vatandaşlar haline gelmek temel hedefleriydi. Bu hedef doğrultusunda, devrimde iç savaş halinin sonlarına doğru, kadınlar siyasî arenada giderek daha etkin olmaya başladılar. Devrimin anayasacılar grubunun liderlerinden Venustiano Carranza hükümeti döneminde 1914'te boşanma ve yeniden evlenme resmi bir şekilde onaylanırken, kadınlara nafaka alma hakkı da tanındı. Yine Carranza'nın onayıyla 1917'de kadınlar mülk sahibi olma hakkı edindi.¹⁸

Meksika Devrimi boyunca aktif rolleriyle öne çıkan iki kadın grubu vardı: kadın savaşçılar (*soldaderas*) ve feministler. Kadın savaşçılar sıcak çatışma alanlarında faaliyet gösterirken feministler, çeşitli dergi ve gazetelerde yazılar yazarak hem devrimin ilkelerini hem de kadınların haklarını duyurmaya çalışmışlardır. Devrimci sürece hizmet eden her iki grubun kadınları, çabalarının sonucunu ve karşılığını almak için, yeni bir Meksika'nın inşa edildiği dönemde, yeni bir Meksikalı kimliği ile eşit vatandaşlık haklarını talep etmişler ve bu doğrultuda örgütlenmişlerdir.

Meksika Devrimi'nin Kadın Savaşçıları: *Soldaderas*

Soldadera, devrimde savaşan erkeklerin yanında yemek yapmak, savaş alanında çarpışmak, yaralıları iyileştirmek ve diğer gerekli faaliyetlerin büyük bölümünü yapmak üzere ordularla hareket eden kadındır.¹⁹ Kadınlar, devrimci ordulara iç savaş başladığı andan itibaren yardım etmişlerdir. Çatışmanın olduğu yerde askerler köylere baskın yapar ve buradaki kadınları orduya hizmet etmek üzere yanlarına alırlardı.²⁰ Devrim orduları içinde ayrı bir birim oluşturan soldaderalar, sadece baskın yapılan köylerden alınan kadınlar değil aynı zamanda ve genellikle savaşa giden adamların eşleri, sevgilileri ya da akrabalarıydı.²¹

Devrim orduları hiçbir zaman yalnız hareket etmemişti. Yanlarında daima yemek pişiren, yama yapan, giderek savaşa etkin biçimde katılan çok sayıda soldadera bulunurdu. Dolayısıyla devrimle beraber kadının rolü, sömürge geleneğindeki pasif yapısından çıkmaya başlamıştı.²² Nitekim çatışmanın en kızıştığı ve genişlediği dönemde soldaderaların sayısı artmış ve ordu içinde gözle görülür hale gelmişlerdi. Bu açıdan onları, ordunun bir bölümü ve parçası olarak sınıflandırmak gerekliydi.²³ Özellikle 1910-1912 yıllarında, kuzeydeki gruplarda erkekler ve kadınlar arasında iş ayrımı hemen hemen hiç yoktu; asker ihtiyacı hem kadın hem de erkekler tarafından karşılanmaktaydı.²⁴ Kadınlar böylece devrime askeri kahramanlık ile de katkıda bulunmuşlardı. Bir kadın, kendini savaşta kanıtlarsa, ordu komutanı olarak atanabilir; bir başka ifadeyle erkeklerin lideri olabilirdi.²⁵

¹⁷ Gupta ve Sushant, 2014, s.81.

¹⁸ Gupta ve Sushant, 2014, s.82-83.

¹⁹ Carle ve Aragón, 2012, s.7.

²⁰ Leland, 2010, s.2.

²¹ Leland, 2010, s.5-6.

²² Devrimler ve Karşı-Devrimler Tarihi Ansiklopedisi, s.609.

²³ Leland, 2010, s.22.

²⁴ Fuentes, 1995, s.529.

²⁵ Macias'tan aktaran Bauermeister, 1999, s.3.

Meksikalı kadınların iç savaş esnasında silahlı çatışmalara girmesi önemliydi. Çünkü devrim kuşkusuz Meksika’da kurulacak yeni siyasal düzenin kurucu efsanesiydi ve bu yeni düzende kadının Meksika siyasetine katılımı başlatılmaktaydı. Dolayısıyla devrimci sürece kadının dâhil olması siyasal ve sosyal hayatta konumunu köklü bir şekilde değiştirmesinin başlıca aşamasıydı. Meksikalı kadınlar, ajanlık ve silah nakli yapmak gibi barış zamanında düşünmesi bile imkânsız olan eylemleri yerine getirmişlerdi.²⁶ Soldadeler, özellikle ABD’den silah ve mühimmat kaçakçılığında usta idiler. Erkeklerin savaşı diye düşünülen çatışmalarda ‘zararsız’ olarak görüldüklerinden erkek askerlerden daha etkili hareket alanına sahip olabilmişlerdi.²⁷

Soldadelerle yönelik farklı devrimci orduların erkek liderlerinin farklı tutumları vardı. Örneğin devrimin önemli isimlerinden Pancho Villa, ordu içinde kadınların bulunmasına kesinlikle karşı çıkmaktaydı. Soldadelerin kendilerine yük olacağını düşünmekte, onların askerlik ve sağlık hizmetleri gibi yerine getirdikleri işlevlerin profesyonellerce yapılması gerektiğini ileri sürmekteydi.²⁸ Emiliano Zapata ise ordusunda pek çok kadın savaşçı bulundurmaktaydı ve Villa’ya nazaran soldadeler konusunda daha olumlu bir görüşe sahipti.²⁹ Anayasacılar ise kadınların devrime her türlü katılımını genel olarak desteklemekteydiler. Devrimin ilk liderlerinden Madero, Batı tarzı liberalizmi özümsemiş ve Avrupa’da kadınların statüsünü iyileştirmeye yönelik ilgiyi de benimsemişti. Meksikalı kadınları, siyasi haklardan ve faaliyetlerden alıkoyan eski gelenek ve kayıtsızlığa yönelik ilk ciddi kırılma olan devrimde kadın haklarına yönelik ilgi Madero ile başlamıştı. Madero’nun karısı Sara Perez ile sekreteri Soledad Gonzalez’in de bu konuda Madero üzerinde büyük etkileri vardı.³⁰ Ancak Madero kadın haklarına çok önem verse de bu konuda yeterli ilerlemeyi kaydedecek kadar iktidarda kalamamıştı. Madero, devrimin kargaşa ve şiddet döneminde 1913 yılında öldürüldü. Anayasacıardan Venustiano Carranza da kadın haklarına önem veren bir liderdi. Tıpkı Madero gibi, onu da kadın hakları konusunda etkileyen güçlü kadınlar vardı. Anayasacıların her iki lideri de soldadelerle karşı diğer devrimci liderlere nazaran çok daha ılımlı bir tavır içinde olmuşlardı. Madero’nun ölümünden sonra Anayasacıların başına geçen Carranza’nın ordusunda Meksika’daki tüm sosyal sınıflardan kadınlar savaşmak üzere kendilerine yer bulmuştu.³¹ Bu kadınlardan en tanınmış olanı Petra Herrera idi. Petra Herrera, Carranza’nın ılımlı tutumuna rağmen cinsiyetini gizlemek zorunda hissetmiş ve erkek kılığında ordu içinde yerini almıştı. Pedro Herrera adıyla kendini tanıtan Petra, cesur, hırslı ve askeri yetenekleri olan bir kadındı. Asker olarak savaşabilmek için erkek kılığına giren Petra, köprüleri havaya uçurmuş, silahıyla çatışmış ve ordusuyla pek çok zafer kazanarak önemli liderlik becerileri sergilemişti. Yetenekli ve başarılı bir asker olarak kendini ispatladıktan ve ün kazandıktan sonra gerçek kimliğini duyurmuş ve bundan sonra asıl kimliği ile kendi ordularını yönetmişti.³²

Hangi orduda savaşmışlarından ve hangi devrimci lideri ya da grubu desteklediklerinden bağımsız olarak, Meksikalı kadınların devrime katılımlarının hem Meksika kadın hareketi açısından hem de devrimin gidişatı açısından çok kritik bir önem taşıdığı ifade edilebilir. Nitekim bu katılım oldukça ses getirdiğinden, kadın askerlere, devrim sırasında ve sonrasında görsel basında ve sanatta çokça yer verilmiştir. Göğüs üzerinden çapraz geçirilen fişekliklerle ve tek omuzlarına taktıkları mavzerlerle korkusuz kadınlar olarak tasvir edilmişlerdir.³³ Bununla beraber Meksika Devrimi’nin savaşçı kadınları şarkılara da konu olmuştur. Örneğin *La Adelita* devrimin en popüler şarkılarından biridir. Devrime katılan savaşçı kadınlardan birisi için yazıldığı düşünülen şarkı, Meksika Devrimi’nin başlıca simgelerinden biri haline gelmiştir. *La Adelita* ismi, bir süre sonra tüm kadın savaşçılara ithafen kullanılmıştır.

Meksika Devrimi’nin Kadın Düşünürleri: *Feministler*

Meksika Devrimi’ne aktif olarak katılmış diğer kadın grubunu oluşturan feministler, masalarının başında kalemleriyle mücadele sürecine dahil oldular. Feministlerin büyük çoğunluğunu aslen Diaz

²⁶ http://www.funciva.org/uploads/ficheros_documentos/1311931170_participacion_politica.pdf

²⁷ Fuentes, 1995, s.542-543.

²⁸ Fuentes, 1995, s.544.

²⁹ Fernández, 2009, s.55.

³⁰ Morton, 1962, s.2.

³¹ Fernández, 2009, s.55.

³² Salas, 1990, s.48.

³³ Fuentes, 1995, s.525. Soldadera görseli için bkz.: Ek 1

döneminde açılan yüksek öğrenim kurumlarından mezun olan kadınlar oluşturmaktaydı. Bu dönemde kadınların eğitim ve mesleki alandaki kazanımları feminist bir sesin oluşmaya başlamasına sağlamıştı.

Kadınların eğitim aldığı kurumlar aslında muhafazakâr ve oldukça geleneksel kaygılarla açılmıştı. Daha iyi anne, daha iyi eş ya da daha iyi Katolik olmak gibi geleneksel değerlere dayalı olan bu kurumlar tam tersi etki yaratarak kadınların modern dünya görüşüyle buluşmalarını ve kendi haklarının farkına varmalarını sağlamıştı. Böylece devrim öncesi dönemde, feminizmi keşfeden Meksikalı eğitilmiş kadınlar, devrimde istedikleri değişiklikleri talep etme hususunda daha aktif rol almaya başladılar. Feministler, genç nesiller için modern idealleri savunmaları ve iyi vatandaşlar yetişmesine yardım etmeleri bakımından kadının bir ulus için öneminin muazzam olduğunu ileri sürmekteydiler.³⁴

1900'lerin başında *La Mujer Mexicana* (Meksikalı Kadın) adlı feminist gazetenin kurulmasından sonra kadınlar, gazetenin yaydığı fikirler etrafında birleşerek örgütlenmeye başladılar. Orta sınıf mensubu kadınlar, bu hareketin başlıca takipçileriydi.³⁵ Kadınları ilgilendiren sorunların üstesinden gelmek için pek çok girişimde bulunmaktaydılar. En önemli konular arasında kadınların eğitimsizliği ve geçim sıkıntısı karşısında hayat kadınlığına sürüklenenlerin büyük oranlara ulaşması vardı.³⁶ Dolayısıyla mesleki ve fikirsiz manada Meksikalı kadınların statü ve zihniyet dönüşümü devrimden hemen önce oluşmaya başlamıştı.

1910 yılında Meksika Devrimi patlak verdiğinde ise bu eğitilmiş ve feminist hareketten etkilenen kadınlar, devrimci mücadelenin farklı aşamalarında yer almak için çabalamışlardır. Dolayısıyla soldaderalar orduların peşinden giderken feminist kadınlar, yeni toplumda kendileri için yer edinmek üzere devrimci liderlerle fikirsiz zeminde birlikte çalışmaktaydılar.³⁷ Gazeteci Juana Belen Gutierrez de Mendoza (1875-1942), öğretmen Dolores Jimenez y Muro (1848-1925) ve Carranza'nın sekreteri Hermila Galindo de Topete (1896-1954) devrimde feminist hareketin öne çıkan başlıca isimleriydi.

Gazeteci Juana Belen Gutierrez de Mendoza, Diaz döneminde ülkenin can alıcı sorunlarına değinen yazılar yazmaya başlamıştı. Meksika'nın bankalarının, sigorta şirketlerinin, madenlerinin, tekstil fabrikaları ve demiryollarının yabancı egemenliği altında olması; artan yoksullaşma, sömürü, topraksız köylülerin ve işçilerin itibarsızlaştırılması, Katolik Kilisesi'nin ülkedeki yoğun etkinliği karşısında Juana, Meksika'nın son derece gelenekçi bir eyaleti olan Guanajuato'da 1901 yılında Diaz rejimine karşı *Vesper* gazetesini kurdu.³⁸ Diaz'ın baskıcı rejiminden payını alan Juana, yazdıklarından ve muhalif tutumundan dolayı pek çok kez tutuklanmış ve hapse atılmıştı. Gazetesi *Vesper* aracılığıyla Porfirio Diaz rejimini, onun iktisadi ve sosyal adaletsizliğini, siyasi zorbalığını ve dinsel gericiliğini protesto eden Juana, her zaman işçilere ve köylülere çağrıda bulunmuş; onlara ait olana sahip çıkmalarını yazmıştı.³⁹ Gerek devrim öncesinde gerekse devrim sırasında yazmaktan ve topluma siyasi mesaj vermekten çekinmeyen Juana, gazeteci ve aktivist kimliği ile işçi ve köylü haklarının yanısıra kadın hakları lehine de yayınlar yapmış, programlara katılmıştı. Hatta 1907 yılında kadınlar için daha iyi çalışma koşullarını talep etmek üzere *Anahauc'un Kızları (Las Hijas de Anáhuac)* adlı kadın derneğini kurmuştu.⁴⁰ Diaz yönetimi son bulduğunda da kadın hakları ve kadınların özgürleşmesi konusunda çalışmalarını devam ettiren Juana, 1916'da kadınların sosyal ve politik ihtiyaçlarına cevap vermek üzere kurulmuş olan *Meksika Feminist Konseyi (El Consejo Feminista Mexicano)*'ne katılmıştı.⁴¹ Tüm bunların yanı sıra 20 Mayıs 1919'da kurulan *Ulusal Meksikalı Kadınlar Konseyi*'nin (*Consejo Nacional de Mujeres Mexicanas*) başkanı olarak görev yapmıştı. Bu konseyin başlıca amaçları kadınların genel bilinç düzeyini yükseltmek ve kadının statüsünü geliştirmekti.⁴²

³⁴ Leland, 2010, s.14.

³⁵ Bauermeister, 1999, s.2. *La Mujer Mexicana*, 1904 yılında Meksikalı seçkin kadınlar tarafından kurulmuş olan bir dergidir. Bu dergide kadınların toplumdaki konumları ve rolleri sorgulanmaktaydı.

³⁶ Bauermeister, 1999, s.2.

³⁷ Leland, 2010, s.38.

³⁸ Macias, 1980, s.54.

³⁹ Gupta ve Sushant, 2014, s.82.

⁴⁰ <https://www.muyinteresante.com.mx/historia/juana-belen-quien-fue-y-que-hizo/>

⁴¹ Ríos, 2020, s.23.

⁴² Soto, 1990, s.48.

Dolores Jimenez y Muro, devrimde öne çıkan bir diğer feminist yazardı. Jimenez, yazdıklarıyla popüler hale gelmişti. Devrimden hemen önceki yıllarda öğretmenlik yapmış ve aynı zamanda çeşitli dergilerde çalışmıştı. Bu açıdan, Jimenez'in siyasi aktivizminin, Diaz döneminde başladığı söylenebilir. Devrimden önceki süreçte, siyasi eylem merkezleri olan liberal cemiyetlere katılan Jimenez, *Cuauhtémoc'un Kızları (Hijas de Cuauhtémoc)* gibi siyasi kadın grupları oluşturmuş ve arkadaşlarıyla birlikte Porfirio Diaz diktatörlüğüne karşı çıkmışlardır. Halk için eğitim, toprak dağıtımı, adil ücret ve yerli halkın ayrımcılığa uğramaması için mücadele etmiştir. Diaz'a karşı muhalif duruşu sebebiyle Juana gibi Jimenez de tutuklanmıştı. Devrim sırasında da Victoriano Huerta'nın karşı devrimci hükümetine karşı gösteriler düzenleyen Jimenez, Juana ve diğer devrimci feministlerle tanıştığı Belen hapishanesine gönderilmişti.⁴³ Daha sonra Juana Belen ile *Vesper* gazetesinde yazıları yayımlanmış; çeşitli dergilerde ve gazetelerde takma isimlerle yazılar yazmıştı. Devrimin önde gelen liderlerinden Emiliano Zapata ile çalışan Jimenez, 1911 yılında yayınlanan *Ayala Planı*⁴⁴ nın giriş metnini hazırlamıştır.⁴⁵

Devrim döneminin diğer bir önemli kadın aktivisti Hermila Galindo de Topete⁴⁶, ülkede feminizmin gelişimi ve desteklenmesi hususunda en büyük engelin Katolik Kilisesi olduğunu açıkça belirten ilk Meksikalı feministtir. Galindo, kadınları özgürleştirmek yerine bağımlı kılan asıl failin, yüzyıllar boyunca değişime kapalı olan Katolik Kilisesi olduğunu vurgulamıştır.⁴⁷ Kilisenin baskıcı sınırlamalarından ve ataerkil toplum yapısından kadınların kurtulması için erkeklerle aynı haklara ve ayrıcalıklara sahip olmaları gerektiğini ısrarla belirtmiş; bu eşitliği sağlamak için de kadınların modern, amacına uygun ve geniş kapsamlı bir eğitime ihtiyaçları olduklarını savunmuştur. Yaygın kanı olan, kadının, sadece çocuk doğurmak ve büyütme için faydalı olduğu düşüncesinden kadının kurtulması gerektiğini ileri sürmüştür.⁴⁸ Bu fikirleri doğrultusunda feminist dergi *La Mujer Moderna* (Modern Kadın)'nın editörlüğünü yapmış, devrimin getirdiği yeniliklerden birinin de yeni bir Meksikalı kadın yaratmak olduğunu düşünmüştür. Galindo'ya göre, devrim, kadına haklarını da kazandırmalı ve her anlamda eşit yurttaşlar yaratmalıydı. Carranza'nın devrimci grubu için sadık bir şekilde çalışan Galindo, sık sık kadın gruplarıyla görüşerek onları hem devrim hem de kadın hakları konusunda bilinçlendirmek için çabalamıştı. Muhafazakâr ve ılımlı kesimlerin çekindikleri kadınlardan biri olan Galindo, kadınlar için eğitim hakkını savunurken cinsel eğitimin de önemini vurgulamış, yasalar önünde cinsiyet eşitliğine inanan ilk feministlerden olarak ilk önce kadınlara oy hakkının verilmesi gerektiğini yüksek sesle duyurmuştu.⁴⁹

Galindo'nun⁵⁰ Başkan Venustiano Carranza üzerinde etkisi büyüktü. Kadın hakları konusunda dönemi itibari ile radikal görüş ve tutumları bazı düzenlemeler yapılmasını sağladı. Öncelikle Carranza'nın ülkede anayasal bir düzen kurulması için yayınladığı *Plan de Guadalupe* belgesinde vaat edilen reformlar arasında evlilik ve kişilerin medeni durumuna ilişkin yasaların gözden geçirilmesine dair bir

⁴³ <https://www.mexicanist.com/l/dolores-jimenez-y-muro/>

⁴⁴ Kasım 1911'de duyurulan Ayala Planı, Zapata ve destekçilerinin başta toprak reformu olmak üzere devrimden beklentilerini ve ideallerini yansıtmaktaydı. Ayala Planı belgesinin İngilizce ve İspanyolca versiyonları için bkz.: <https://laili.unm.edu/info/k-12-educators/assets/documents/mexican-revolution/plan-of-ayala.pdf>

⁴⁵ Jimenez, hapisteyken dahi aktivizme devam ederek Regeneración y Concordia adlı grubu örgütlemişti. Büyük ekonomik ilerlemelerin ve tarım reformunun gerçekleşeceği bir ülke hayal eden Jimenez, kadınların yaşam koşullarını iyileştirecek değişimlere de kafa yormuştu. Nitekim adil ücret politikasını sadece erkekler için değil aynı zamanda kadınlar için de ısrarla talep etmişti. 1910 nüfus sayımına göre, kadınlar Meksika işgücünün sadece %8,8'ini olarak kabul edilmekteydi. Jimenez ise bu oranın yanlış olduğunu, sokak satıcısı, sanatçı, ticaret yapan çiftlik sahibi kadınların iş gücü içinde sayılmadığını ileri sürmüştü. Dolayısıyla Meksikalı kadınların ekonominin çok önemli bir parçası olduğunu ve bu nedenle Meksika'da yapılacak ekonomik reformlardan paylarına düşeni almaları gerektiğini savunmaktaydı. <https://vocesfeministas.mx/la-vida-revolucionaria-de-dolores-jimenez-y-muro/>

⁴⁶ Galindo, aynı zamanda devrimin Anayasacılar grubunun liderlerinden olan ve Meksika'da devrimci hükümetin başkanlığını yapan Venustiano Carranza'nın özel sekreteridir.

⁴⁷ Macias, 1980, s.64.

⁴⁸ Macias, 1980, s.66.

⁴⁹ <https://www.loc.gov/exhibits/mexican-revolution-and-the-united-states/individual-women.html>

⁵⁰ Hermila Galindo, politik ve entelektüel eşitliğin, eğitim, iş ve kişisel ilişkilere genişletilmesi gerektiğini düşündüğü için, kadınların gelişimini teşvik eden ve onların toplumda hak ettikleri yere gelmelerini savunan feminist gazete *La Mujer Moderna*'yı 1915 yılında kurdu. Galindo, eğitimin laik olmasını ve okulda cinsel eğitim verilmesi gerektiğini savunmakta ve ayrıca kadınların da erkekler gibi cinsel arzulara sahip olduklarından onların da cinselliği özgürce yaşama hakları bulunduğunu ileri sürmekteydi. Kendi dönemine göre oldukça radikal ve ilerici düşüncelere sahip olan Galindo fikirlerinden dolayı muhafazakâr feminist çevrelerin büyük eleştirilerine maruz kalmıştır. (Vallejo, 2014, s.127.)

ifade vardı. Bu taahhüdü yerine getirmek için Carranza, belirli koşullar altında boşanmayı yasalılaştıran 29 Aralık 1914 tarihli kararnameyi yayınladı ve Ocak 1915'te Medeni Kanun bu kararnameye uygun olarak değiştirildi. Ancak henüz yeterli düzeyde haklar sağlanmış değildi. Nitekim erkekler hala yasal olarak kadınlardan daha öndeydi ve kadınlar siyasal haklardan tamamen yoksundu. Carranza'nın evlilik ve boşanma ile ilgili yaptığı reform her ne kadar kadınların yasal statüsünü biraz değiştirdiyse de siyasal statülerinde hiçbir değişim gerçekleşmedi.⁵¹ Devrim sürecinde kadın haklarının genişlemesi açısından ilk yasal adımdı ve bu adımda Galindo'nun belirleyiciliği ortadaydı. Galindo'nun önerisiyle Meksika'da artık yasalar boşanmaya izin vermekte ve kocanın karısı üzerindeki kontrolü azalmış olmaktadır. Galindo, Carranza'yı ikna ederek 1917 yılındaki kurucu mecliste kadınların eşitliği için bir öneri sunulmasını sağladı. Ancak tamamı erkeklerden oluşan meclis, cinsiyet eşitliği fikrini kendi iktidarları açısından tehdit olarak algılamış ve bu nedenle cinsiyet eşitliği ile ilgili öneri sonuçsuz kalmıştır.⁵² Her şeye rağmen Galindo'nun bu konuda sınırları zorlaması ve büyük çaba harcaması, daha sonra elde edilecek haklar konusunda Meksikalı kadınlara hem fayda sağlamış hem de rehber olmuştur.

Yukarıda anlatılan üç kadın dışında Meksika Devrimi boyunca onlarla hareket ederek Meksika'da feminist hareketi geliştiren ve kadın haklarının gündeme gelmesini sağlayan başka eğitimli feminist kadınlar da vardı. Bu kadınlar, 13-16 Ocak 1916 tarihlerinde Yucatan eyaletinde yaklaşık 610 delegenin katıldığı bir kongre düzenlediler. Meksika tarihinde Birinci Feminist Kongre olarak anılan bu organizasyonda açılış konuşması Galindo tarafından yapıldı.⁵³ Devrim boyunca toplumsal kurtuluş, eşitlik, kadın hakları ve kadının özgürleşmesi için mücadele eden feminist kadınlar, bu kongrede devlet okulları, laik ve evrensel eğitim, kadınların siyasal katılımı gibi konuları ele almışlardı. Kongrede ortaya atılan sorular şunlardı:

1. Kadınları geleneğin boyunduruğundan kurtarmak için hangi toplumsal araçlar kullanılmalıdır?
2. Okulun amacı kişiyi hayata hazırlamaksa, kadınların korunmasında ya da savunulmasında ilköğretimin rolü nedir?
3. Dinamik bir hayatın gelişimi için kadınları hazırlamayı hedefleyen devlet, onlar için hangi sanat ve meslekleri desteklemeli ve uygun koşulları sağlamalıdır?
4. Sadece güdümlü bir unsur değil fakat aynı zamanda toplumda yol gösteren bir birey olmak için kadınlar hangi kamusal işlevleri üstlenebilirler veya üstlenmelidirler?⁵⁴

Kongrenin teması, daha sonra Başkan Carranza'nın Nisan 1917'de çıkardığı *Aile İlişkileri Yasası (Ley de Relaciones Familiares)* üzerinde etkili olacaktı. Kadınların kongrede duyurdukları Medeni Kanun'da reform talebi üzerine çıkarılan yasa ile evli kadınların sözleşmeler yapma, davalara katılma, vasi olma ve çocukların velayeti konusunda erkeklerle aynı haklara sahip olma hakları garanti altına alındı.⁵⁵ 1917 Anayasası ayrıca aynı düzeydeki mesleklerde, kadın ve erkeğin eşit ücret alacağını da duyurdu. Ne var ki Feminist Kongre'nin taleplerinden kadınların seçme ve seçilme hakkı anayasada yer bulmadı. Kadınlara oy hakkının verilmesinin reddedilmesi, önemli bir tartışma olmaksızın kararlaştırıldı; açıkça öne sürülen tek argüman ise kadınların oy kullanma haklarını temsil eden kolektif bir kadın hareketinin bulunmamasıydı.⁵⁶

1916 yılının aralık ayında yine Yucatan'da Meksika'nın İkinci Feminist Kongresi yapıldı ve yalnızca belediye düzeyinde kadınlara oy hakkı tanıyan bir anlaşmaya varıldı. Her iki kongre de devrimci hükümetin inisiyatifıyla düzenlenmişti. Devrimin Anayasacı kanadı olan hükümetin ileri gelenleri, ülkede okuma-yazma ve eğitim seferberliğine gidilmesi gerektiğini düşünmekteydiler. Bu yüzden devrim taraftarı olan ve laik eğitim verecek kadın öğretmenlere de ihtiyaçları vardı. Kadınları, bu anlamda hükümete yakınlaştırmak için hükümet eliyle bu kongreler toplanmış ve finanse edilmişti. Devrimci güçler için, Katolik Kilisesi'nin toplum üzerindeki etkisi, ilerlemenin önündeki en büyük engeldi ve bu nedenle, kadın öğretmenlerin, sekülerleşmenin aracılığı olarak eğitim seferberliğine

⁵¹ Morton, 1962, s.2-3.

⁵² <https://belatina.com/hermila-galindo-feminism-mexico-mujer-moderna/>

⁵³ Bravo, 2015, s.273.

⁵⁴ Foppa, 1979, s.194.

⁵⁵ Bravo, 2015, s.274.

⁵⁶ Cano, 2019, s.118.

katılımı, çocuklar ve kadınlar arasında laik değerlerin ve rasyonel bir eğitimin yerleşmesinin temel yollarından biri olarak görülmekteydi.⁵⁷

1917 Anayasası'nın yapıcılarında Başkan Carranza'nın ölümü üzerine 1920'den 1924'e kadar Alvaro Obregon ve onun ardından 1924'ten 1928'e kadar Plutarco Elias Calles başkanlık koltuğuna oturdu. Her iki isim de devrimin önde gelen güçlü generallerindendi. Devrimin ilkelerini benimsemiş ve reform yanlısı bu iki lider döneminde de kadınlar oy hakkını alamadılar. 1920'ler ulusal yeniden yapılanma olarak kabul edilen bir dönemdi ve kadınlardan eğitim projesine destek olmaları beklenmekteydi. Kadınların eğitimdeki rolüne kıymet verilen bu dönemde nüfusun okuryazarlığını sağlamak için önemli reformlar ve eğitim hamleleri yapıldı. Milliyetçi bir anlayışın da ön planda olduğu yeniden yapılanma sürecinde, öğretmenler aynı zamanda toplumda yurtseverliği yayacak görevliler olarak kabul edilmekteydi.⁵⁸ Nitekim devrimin yeni kültürel reform politikalarında kentli ve kırsal kadın öğretmenler aktif rol aldılar ve aynı zamanda 'kırsalda devrimci kadın öğretmen' modeli resmi olarak Eğitim Bakanlığı tarafından desteklendi.⁵⁹

Meksikalı kadınlar, yeniden yapılanma döneminde siyasal haklarına kavuşmasalar da toplumsal hayatın içinde en az erkekler kadar görünür olmuşlar ve öğretmenlik dışında da kamusal hizmetlerde bulunmuşlardı. Meksikalı kadınlar, öğretmenliğin yanısıra 'yeni ulusa' sekreter, fabrika işçisi gibi hizmet sektörüne bağlı mesleklerle de katılmış ve bazı örgütlü kadın gruplar da ulusal ve uluslararası toplantılar vasıtasıyla siyasal aktivizme devam etmişlerdi. Kadınlar elde etmek istedikleri siyasal hakları yazarak ve tartışarak kendilerini siyasetin dışında tutan görünmezliği ve dışlanmayı da büyük oranda aşmışlardı.⁶⁰

Yukarıda anlatılanlar göstermektedir ki Meksika'da devrimden önce filizlenen feminist hareket, devrim boyunca gelişmiştir ve yeniden yapılanma aşamasında güçlenerek çalışmalarını sürdürmüştür. Her ne kadar kadınlar eşit vatandaşlık konusunda gerek toplumsal alanda gerekse kanunlar önünde çok büyük edinimler kazanmış ve uzun bir yol kat etmiş olsalar da 1920'lerin sonuna kadar kadınların oy hakkı siyasilerin ya da karar alıcıların gündemine taşınmamıştı. 1929 yılında devletin resmi partisi Ulusal Devrimci Parti'nin (*Partido Nacional Revolucionario*-PNR) kurulması ise kadınların siyasal eşitlik taleplerinin iletimi konusunda yeni bir örgütsel kanal yaratmıştı. PNR'nin ilkeler bildirisinde, Meksikalı kadınların sivil hayatın faaliyetlerine girmelerinin teşvik edilmesi gerektiğine değinilmekteydi.⁶¹ Bununla beraber denilebilir ki kadınların seçme ve seçilme hakkının desteklenmesi yeni partinin kurulmasının (1929) ardından daha çok söz konusu olmuştur. Devletin resmi partisi PNR, devrimin kurumsal mekanizması olarak tüm kurumları kendine bağlamıştı. Bu nedenle kadınların siyasal haklar konusundaki taleplerini desteklerken, partiye bağlı kadın örgütleri ile kadınların harekete geçmesini sağlamış; böylece onları hem partiye dâhil etmiş hem de devrimin sadık vatandaşları haline getirmişti.

PNR ve Kadın Hakları

Meksika'da 1920'ler, devrimin şiddet aşamasının sona erdiği, iktidarı elde eden anayasacıların, devrimin fikirlerini kurumsallaştırarak yeni bir ulus yaratma peşinde oldukları bir ara dönemdi. Ülkedeki bölünmüşlüğü ve siyasal istikrarsızlığı ortadan kaldırarak güçlerini pekiştirmek isteyen Anayasacılar, 1929 yılında Ulusal Devrimci Parti (PNR)'yi kurmuşlardı. PNR, devrimi kurumsallaştıracak bir siyasi mekanizma ve tüm toplumun tamamını aynı çatı altında toplayacak geniş bir uzlaşma merkezi olarak görülmüştü.

PNR kurulduğu andan itibaren, devrimin dışında kalmak istemeyen tüm grupların üye olduğu, örgütlendiği bir siyasi parti özelliği göstermişti. Bu anlamda partinin önemli ölçüde kitleselleştiği ifade edilmelidir. 1930'ların başında, örgütlü kadınlar ise daha çok çalışan kadınlardan oluşmaktaydı ve bu kadınların çok sınırlı da olsa, siyasi parti ve sendikalara üyelikleri söz konusuydu. PNR'nin ilk eylem planında kadınların hizmet sektöründeki ve kültürel alandaki faaliyetlerine vurgu yapılmış; bu

⁵⁷ Cano, 2019, s.117.

⁵⁸ Jaiven ve Bravo, 2017, s.76.

⁵⁹ López, 2013, s.62.

⁶⁰ Jaiven ve Bravo, 2017, s.76.

⁶¹http://www.funciva.org/uploads/ficheros_documentos/1311931170_participacion_politica.pdf

alanlardaki çalışmaları desteklenerek teşvik edilmişti. Ancak parti yönetimi düzeyinde ortalama bir birim için dahi tek bir kadın atanmamıştı. González ve Alcántar'a göre devrimin partisi olarak kurulan ve toplumun tamamını temsil etme iddiasında bulunan bu resmi parti, uygulamada idealize edilen düzeyde bir temsil sağlamaktan uzaktı. Üretici sektörlerde giderek daha aktif hale gelen kırsal ve şehirlerin büyük kadın kitlelerinin mevcudiyeti ve potansiyeli bilinmez değildi; ancak, onlara yönelik tutum ataerkildi ve uzun bir süre boyunca öyle kalacaktı.⁶²

PNR'nin kurulduğu anda bir erkek partisi görünümünde olmasının nedeni, kadınlarla ilgili ataerkil bakış açısının yanısıra devrimci seçkinlerin, muhafazakâr kadınların parti vasıtasıyla mobilize olmalarına ve Kilise ile iş birliği yapmalarına yönelik olumsuz algıları ve kaygılarıydı. Nitekim devrimcilerin başından beri uzlaşmadığı ve çatışma halinde olduğu başlıca kurum Kilise idi. Laik düzen ve seküler eğitim konusunda kararlı olan devlet, bu alandaki gücünü tekrar kazanmak ve toplum üzerindeki etkisini devam ettirmek isteyen Kilise ile çatışmaktaydı. Bu çatışma ise koyu Katolik olan ve Kiliseye bağlı bulunan kadınların yönetime gelmemeleri için yeni kurulan partiyi, kadın hakları konusunda radikal davranmaktan alıkoymuştu.

Devrimci hükümetin uyguladığı Kilise karşıtı politikalara ve bu yönde getirdiği yasalara muhalif olan Katolikler, dini savunmak, sivil toplumda etkin olmak ve toplumsal alanda yeni inisiyatifler almak için örgütlenmeye başlamışlardı.⁶³ Bu örgütlenmeye ılımlı yaklaşmayan devrimci hükümet, Katolik kadınlara karşı da şüpheli yaklaşım içindeydi. Kiliseye bağlı bu kadınlar, hükümete meydan okumak üzere vatansever, devrimci ve kadına özgü bir Katoliklik anlayışı geliştirerek Meksikalılık kimliklerini ve kadın olarak toplumsal hayat içinde var olmayı talep etmekteydiler. Öte yandan Kilise-devlet çatışması şiddetlendikçe aynı anda hem (dindar) Katolik hem de devrimci olmak neredeyse imkânsız hale gelmişti. Meksikalılar, bu iki kimlikten birini seçmek zorunda kalmışlardı.⁶⁴

Meksikalı kadınların çoğunluğunun Katolik Kilisesi ile bağları kuvvetliydi. Kilise, kendine bağlı kadınların hareketini desteklemekteydi. Öte yandan bu kurum, devrime karşı mesafeli durmuş ve radikal denilebilecek devrimci atılımlara karşı gelmişti. Ülkede uygulanan antiklerikal reformlar devlet ile Kiliseyi karşı karşıya getirmişti. Bu yüzden, Kiliseye bağlı kadınların çeşitli haklar kazanması, devrimci hükümete karşı Kilisenin çıkarına gibi görünmekteydi. Buradaki diğer bir paradoks da modernleşme bağlamında çeşitli atılımlar yapan devrimcilerin, kadınların Kiliseye olan geleneksel bağlarını öne sürerek kadınlara seçme ve seçilme hakkının tanınması konusunu reddetmeleriydi. Devrimciler, kadınlara seçme seçilme hakkı tanındığı takdirde Kilise taraftarı partilerin ya da adayların destekleneceğine; bunun da devrimin tüm kazanımlarını yok edeceğine inanmaktaydı. Dolayısıyla muhafazakâr Kilise, kadınların seçme ve seçilme hakkını desteklerken, radikal değişimleri amaçlayan devrimciler buna karşı çıkmaktaydı.⁶⁵ Bu durum aslında 1920'lerin başından itibaren geçerliydi. Bilhassa Başkan Plutarco Elias Calles'in, laik devlet yapısından ve antiklerikal yasalardan taviz vermez Kilise karşıtı tutumundan dolayı kadınların seçme ve seçilme hakları, siyasetin ana gündemine taşınmamıştı. Devrimci hükümet bir taraftan yeni ve modern Meksika'yı temsil eden modern kadın kimliğini benimserken, bir taraftan da Kilise karşıtı yasaların ve yeni laik düzenin tehlikeye girmesini önlemek için oy hakkını kadınlar lehine genişletmek istemiyordu. Kilisenin, seçim yoluyla muhafazakâr kadınların desteğini alarak iktidara ortak olmasının önüne geçmek temel kaygıydı. Gerçekten de siyasal hakların tanınması mücadelesi kamusal alanda farklı amaçlarla yürütülmekteydi. Bazı kadınlar, eşit yurttaş olabilmek için kadınların özgürleşmesini ve oy haklarını istediler; bazı kadınlar ise Calles'in otoriter bir tutumla kurduğu antiklerikal düzenin karşısındaydı ve Kilisenin çıkarlarını savunmaktaydı. Meksika'da kadınlara seçme ve seçilme hakkının hemen verilmemesinin başlıca nedeni bu durumla ilgiliydi.⁶⁶

⁶² González ve Alcántar, 2007, s.83.

⁶³ Schell, 2007, s.118.

⁶⁴ Schell, 2007, s.119.

⁶⁵ Soto, 1990, s.61.

⁶⁶ Jaiven ve Bravo, 2017, s.80. Bu konuda Meksika'nın önde gelen tarihçilerinden Gabriela Cano şu ifadelerde bulunmuştur: "Yirminci yüzyılın başlarında bir devrim yaşayan tek Latin Amerika ülkesi olan Meksika'nın aynı zamanda kadınlara oy hakkı tanıyan son ülkelerden biri olması çelişkili görünüyor. Toplumsal karışıklığın ve Meksika Devrimi'nin açtığı yeni siyasi alanlar, kadınların oy hakkını siyasi talep olarak kamuoyunun gündemine alma fırsatları yaratsa da devrimci seçkinler kadınlara oy hakkı verilmesine direndiler. Kadınların oy hakkına direnildi çünkü devrimciler, kadınların erkeklerden daha

Devrimin en halkçı ve reformcu liderlerinden Lazaro Cardenas'ın 1934 yılında devlet başkanı olması, Meksikalı kadınların seçme ve seçilme hakları konusunda siyasi iradenin ilk kez net bir politika izlemesini sağladı. Her ne kadar Kilise-devlet çatışması devam etse de yukarıda belirtilen kaygılar yüzünden Cardenas, kadın hakları konusunda diğer devrimci hükümetler gibi çekimser bir tavır sergilemedi. Başkan Cardenas, kadın haklarını eşitlik temelli bir duruşla savunmaktaydı ve kadınların oy kullanma sorumluluğu konusunda gerekli deneyimi edindiklerini ileri sürmekteydi. Ona göre kadınlar da erkekler kadar eşit şekilde etkili ve etkin siyasal katılım yeteneğine sahipti.⁶⁷

Cardenas, kadınlara oy hakkı tanınmasının, devrimci hükümetin demokratik yönelimini derinleştireceğini savunmaktaydı. Demokrasinin her iki cinsiyetten vatandaşların mutabakatını gerektirdiğini düşündüğünden, yurttaşlığın ve ülke yönetiminin eril kategoriler üzerinden hüküm sürmesine karşı çıkmaktaydı. Dolayısıyla Cardenas'ın vatandaşlık hakları anlayışı, cinsiyet kategorizasyonuna dayanmamaktaydı. Oy hakkının evrenselliği demokrasinin vazgeçilmez bir gereği idi ve bu nedenle Meksikalı kadınların siyasal haklarını desteklerken, bunu devrimci dava açısından bir tehdit olarak görmemişti.⁶⁸ Cardenas'ın, kadınların oy hakkı konusundaki girişimleri, bu konudaki önyargıları da yıkmaya yönelik eşitlikçi bir söylem içermekteydi. Cardenas, kadınların seçimlere doğrudan katılımının dini muhafazakarlığa ve karşı-devrime kapı aralayacağı konusundaki yaygın kanıyı reddetmişti.⁶⁹ Başkanın, kadınların siyasal haklarına yönelik bu denli ilerici yaklaşımları ve politikaları, Kilise ile devlet arasındaki rekabeti, kadınların desteğini daha çok kazanma üzerinden de şekillendirmeye başladı. Hem Kilise hem de devrimci hükümet, kadınların siyasi bağlılıklarını büyük oranda sağlamak için çeşitli kampanyalar yürüttüler. Kilise, ailenin savunulması ve Cardenas hükümetinin başlattığı laik, anti-klerikal toplumcu eğitimin kadınlar tarafından reddedilmesini sağlamak üzere 1934 yılında Katolik kadınların örgütlenmesini amaçlayan aylık *Katolik Bülten (El Boletín Católico)* ile yayın hayatına girdi. Ayrıca Meksika'daki her piskoposluk bölgesinde Katolik kadınlara, geleneksel değerleri desteklemek ve devletin, Kilise karşıtı politikalarına karşı savaşmak için komiteler kurdurdu.⁷⁰ Buna karşılık Cardenas da kadınların örgütlü desteğini ve bağlılığını sağlamak üzere 1934'te *Meksikalı Kadınlar Cephesi (el Frente de Mujeres Mexicanas)*'nin kurulmasına öncülük etti. Öte yandan PNR'nin kadın kolları olacak şekilde parti içinde bir kadın sektörü kurulması kararı alındı. PNR ile birlikte çalışmak üzere *Feminist Devrimci Parti (Partido Feminista Revolucionario-1929)* siyasi komiteler vasıtasıyla örgütlendirildi. Temel amacı siyasi hakları elde etmek olan kadın dernekleri (*La Liga Orientadora de Acción Femenina-1927; El Bloque Nacional de Mujeres Revolucionarias-1929; La Confederación Femenil Mexicana-1931*) PNR saflarına katıldı.⁷¹ 1935 yılında Başkan Cardenas, Feminist Devrimci Parti'nin, *Kadın Hareketi (Acción Femenina)* adıyla PNR'ye tamamen dahil edilmesini onayladı. PNR bünyesine dahil olan *Kadın Hareketi*'nin hedefleri şunlardı: Kadınların, Meksika ulusunun sivil ve politik yaşamına dahil edilmesi; yeteneklerini geliştirmeleri için gerekli imkanların ve hakların sağlanması; alkolizm, cehalet ve dini fanatizme karşı kampanyaların kurulması; sivil, toplumsal, ekonomik ve politik alanlarda ülkenin kadınlarına eşit haklar verilmesi.⁷²

Cardenas'ın kadın hareketini ilerici boyuta taşıma hamlelerinin bir diğer sonucu yine 1935 yılında ülkenin en militan kadın örgütleri tarafından *Kadın Hakları İçin Birleşik Cephe (El Frente Único Pro Derechos de la Mujer- FUPDM)*'nin kurulması oldu. Bu örgütün kuruluşu feminist ve örgütlü kadın hareketi açısından son derece önemliydi. FUPDM, ülke genelinde seksen sekiz kadın örgütünde toplanmış 50.000'den fazla üyeyi bir araya getirmekteydi. İçinde çok farklı yapılardan ve görüşlerden kadınların bulunduğu bu örgütün başlıca hedefi ise kadınların siyasal haklarına hiçbir kısıtlama

muhafazakâr ve dindar olduğuna inanıyor; kadınlara oy hakkı tanınmasının devrimin başarılarını aşındıracağını ileri sürüyorlardı. Devrimci hükümete göre, seçim olsa, kadınlar, Kilisenin toplum üzerindeki etkisini sınırlayan laikleştirici reformlara karşı oy kullanırdı. Bu nedenle kadınların oy hakkı, eğitim, çalışma ve tarım reformları için, hatta bizzat devrimci hükümetin devamlılığı için bir tehlike olarak çerçeveselendi. Kadınların seçimlerdeki muhafazakâr aktörler olduğuna dair bu basmakalıp görüş, o kadar derine kök salmıştı ki, Meksika'da kadınların oy hakkını neredeyse yarım yüzyıl geciktirdi.” Cano, 2019, s.116-117.

⁶⁷ Buck, 2007, s.73.

⁶⁸ Cano, 2007, s.172.

⁶⁹ Cano, 2007, s.155.

⁷⁰ Soto, 1990, s.123.

⁷¹ <https://www.lajornadadeoriente.com.mx/2003/10/17/puebla/perfil.html>

⁷² Soto, 1990, s.123.

olmaksızın kavuşmaktı.⁷³ FUPDM'nin diğer gündemi ve üzerinde durduğu konular ise kadınların günlük yaşamını iyileştirmeye yönelik taleplerdi: Toprak Kanunu'ndan kadınların da faydalanabilmesi; devlet kadrolarında kadınların istihdamı; yerli kadınların, ülkenin sosyal ve politik yaşamına dâhil edilmesi; işsiz kadınlar için iş olanakları sağlanması; kadınlar için bir kültürel eğitim programı hazırlanması.⁷⁴

FUPDM'nin kuruluşundan sonraki süreçte kadın hakları konusunda daha hareketli bir döneme girilmişti. Önce 1936 yılında PNR, kadınlara, parti (adaylıkları) ön seçimlerinde oy kullanma hakkı tanıdı. Böylece PNR üyesi kadınlar, parti konseylerinde çeşitli grupları temsil eden üyeleri seçtiler ve ulusal meclis ile eyalet meclisine gösterilecek adaylar konusunda tercihlerini beyan ettiler. Ayrıca eyalet valilerinin atamaları konusunda da iradelerini ortaya koydular. Kadınlar, PNR bünyesindeki işçi sendikalarının, köylü örgütlerinin ve kadın birimlerinin üyeleri olarak oy kullanmışlardı.⁷⁵ Bunun anlamı aslında PNR'ye bağlı olmayan Kiliseye yakın kadın örgütlerinin üyelerinin böyle seçimsel bir sürecin dışında kalmalarıydı.

Başkan Cardenas, 26 Ağustos 1937 tarihinde Veracruz'da düzenlenen Meksika Kadınlar Konfederasyonu'nun toplantısında, şu ifadelerde bulunmuştu:

Hükümet yalnızca erkekleri ilgilendiren veya erkekler için daha uygun olan meselelerle ilgilenmekle yetinmeyecektir. Ben de aynı zamanda kadınları, erkeklerle aynı düzleme koyacağım ve bu amaçla kadınların toplumsal ve siyasal işleve kesin olarak dahil edilmeleri için gerekli reformları meclislere sunacağım. Çünkü onları siyasi bir eşitlik düzlemine yerleştirmesek, toplumsal faaliyet alanlarında kadınların varlığını talep etmemiz adil olmaz.⁷⁶

Cardenas, savunduğu bu görüşler ve uyguladığı politikalar doğrultusunda kadınların eşit vatandaşlar olarak siyasi haklarını kazanmaları için ilk adım olarak Anayasa'nın 34. maddesinde reform yapılması yasa tasarısını Aralık 1937'de Senatörler Meclisi'ne gönderdi. Ancak bu teklife milletvekilleri gerek tartışarak gerekse oy vermeyerek muhalefet etti. Bu konudaki muhalefetin üstesinden geldikten sonra, Yasama Meclisi tasarımı onayladı; fakat gerekli yasanın çıkarılması konusundaki görüşmeler ve incelemelerin, Mart 1938'de yapılacak olan Meksika Devrimi Partisi Ulusal Kurucu Meclisi'nin açılışına kadar ertelenmesine karar verildi. Cardenas'ın PNR'yi ülke çapında kitleleştirilmesi ve örgütsel açıdan oldukça güçlü bir hale getirmesi bir isim değişikliğini de beraberinde getirmişti. Partinin adı 1938 yılında Meksika Devrimi Partisi (*Partido de la Revolucion Mexicana-PRM*) olarak değiştirildi. PRM'nin, kadın erkek eşitliğini vurgulayan ilkeler bildirgesinde, kadın-erkek eşitsizliğinin derhal değiştirilmesi vurgusu yapılmıştı. Partideki bu değişimin ardından FUPDM, devrime bağlı olduklarını göstermek için özerkliklerini kaybetme pahasına PRM'ye katılma kararı aldı.⁷⁷ Bu kararın ardından FUPDM'nin Veracruz biriminin yürütme komitesi, Başkan Cardenas'a şu bildiriği gönderdi:

Kuruluşundan bu yana kadınlar için etkili bir gelişme sağlamak amacıyla mücadele eden bu organizasyona bağlı önemli sayıda yoldaşın sözcüsüyüz. Tüm seçim faaliyetlerine katılımımızı sağlamak ve esas olarak erkekler gibi biz kadınlara da kısıtlama olmaksızın oy kullanma hakkının verilmesini sağlamak için diğer kadın örgütleriyle iş birliği içinde mücadele ediyoruz. Bu konuda sizden tüm saygımızla ricada bulunuyoruz; lütfen değerli etkinizi gerekli kişiler nezdinde kullanın. Böylece listelediğimiz aşağıdaki noktalar bizim için etkili ve somut hale gelebilir:

Meksikalı kadınlara oy hakkının verilmesi konusundaki incelenmekte olan yasa teklifi girişiminizin gerçek olması halinde bizler aslında hakkımız olan bu konudaki tüm özgürlüklere sahip vatandaşlar olabileceğiz.

Örgütümüz, Meksika Devrimi Partisi'nin halk sektörünün ayrılmaz bir parçası haline geldiği için, PRM'nin bölgesel komitelerinin oluşturulması konusunda kadın unsurunun dikkate alınmasını istiyoruz. Böylece örgütümüzün üyeleri ve partinin kadın sektörü, parti içinde yer edinebilsin.

⁷³ Escandon, 1998, s.92-93.

⁷⁴ Morton, 1962, s.18.

⁷⁵ Morton, 1962, s.22.

⁷⁶ <https://www.lajornadadeorientee.com.mx/2003/10/17/puebla/perfil.html>

⁷⁷ Galeana, 2014, s.24.

Federal yönetimin, tüm işsiz kadınlarının istihdam edilebileceği bir iş kolunun kurulması için etkili bir şekilde bize yardım etmesini; başta tropik bölgelerde olmak üzere köylerdeki endemik hastalıkları ortadan kaldırmak için hijyen ve sağlık ihtiyaçlarına cevap veren ilk yardım çantaları verilmesini; kırsal kesimdeki kadınlara kendi ejidolarında tıbbi yardım ve ilaç almaları için kolaylıklar sağlanmasını talep ediyoruz.

San Bruno (Veracruz) Belediyesi'ne bağlı İplik ve Kumaş Fabrikası'nda çalışmış işsiz ailelerin ihtiyaçlarının giderilmesini rica ederiz. Bu işçiler görevden alındıkları 1932 yılından bu yana yoksulluğun çilesine katlanıyorlar ve yapılan şikayetlere rağmen meslektaşlarımız ilgili makamlar nezdinde cevap alamadılar veya en azından ailelerini geçindirmek için maaş alabilecekleri yeni bir üretim kaynağına yerleştirmeleri mümkün olmadı. Bu durumda örgütlenmeye şiddetle ihtiyaç duyduklarını gördüler. Geçen ayın 25'inde yardım alabilmek amacıyla ve adalet talebiyle yaya olarak başkente gittiler.

Sorunlarımızı tatmin edici bir şekilde çözeceğinize mutlak güven duyarak, taleplerimizi sunuyoruz.⁷⁸

FUPDM, kadınların siyasi haklarının tanınması için Cardenas'ın reform girişimiyle ilgili yoğun bir kampanya yürüttü. Yerel düzeydeki başka bir kadın örgütü de - Monterrey Proleter Kadın Eylemi Merkezi - aynı tarihlerde siyasi haklar ve bu konudaki önyargılar üzerine fikirlerini ve taleplerini aşağıdaki ifadelerle siyasi iradelere iletmiştir:

Monterrey Proleter Kadın Eylemi Merkezi, devletin ve ülkenin tüm kadın örgütlerine siyasi veya dini inanç ayrımı olmaksızın samimi bir çağrıda bulunur ve onları güçlerini birleştirmeye, tek seferde ve kesin olarak kısıtlama olmaksızın seçme ve seçilme hakkını elde etmek için koordine etmeye davet eder. General Büyük Başkanımız Lazaro Cardenas'a, Meksikalı kadınlara, erkeklerle aynı siyasi hakları verme sözünü saygıyla hatırlatırız. Cumhuriyet'in başkanının, ekonomik bağımsızlığımızı elde etmeye yönelik adımlar attığı bu tarihsel günlerde, ülkemizin yeniden inşası ve kurtuluşu gibi muazzam görevlerde kadınların da coşkulu ve kararlı iş birliğine acilen ihtiyaç duyulmaktadır. Kadınlar, hükümetimizin yürüttüğü bu büyük vatansız çalışmalarda bağlılıklarını sürdürmeli ve emekleriyle ekonomiye katkı sağlamalıdır. Adaletli cumhurbaşkanımızdan, senatörlerden, milletvekillerinden, vatandaş olarak bizi (Meksikalı kadınları) erkeklerle kimlik, sorumluluk ve haklar bakımından eşitleyecek, kadına yönelik siyasi kurtuluş projesini, mümkün olan en kısa sürede onaylamalarını rica ediyoruz. Oy hakkımız verilmeli çünkü gerçekte, kadının seçme seçilme hakkının sınırlandırılmasını savunanların öne sürdükleri en ciddi argümanın tutarlılığı yoktur. Kadınların, oy hakkını, fanatik unsurları iktidara getirmek için kullanacağı, bir Rahip'e veya toplumsal çıkarlara zarar verecek sorunlu unsurlara oy vereceklerini iddia etmek gibi. Bu sebeplerden yola çıkarak kendimize soralım: Meksika Kraliyeti'ni, Avusturya Arşidükü Ferdinand Maximilian'a sunmak için özel bir gezi yapan kadınlar mıydı? Gutiérrez Estrada, Santa Anna, Huerta gibi ülkemizi paramparça eden, satan ya da iktidarda kalmak için utanç verici anlaşmalar imzalayanlar kadın mıydı? Köleliğine katlanmaktan başka hiçbir şey yapmayan kadından neden bu kadar korkuyorsunuz? Yani tüm bu korkular çocuğa; erkek, kadından hiçbir şekilde korkmamalıdır. Çünkü kadın onun için bugün neyse bundan sonra da her zaman o olacaktır: Anne, eş, kız kardeş ya da kız arkadaşı. Erkeğin çıkarları kadınıkiyle aynıdır ve biz 'bir aynı'dan başka bir şey değiliz. Korkulması gereken tek şey, kötü niyetli liderlerin koşulsuz hizmetindeki kadın ve erkeklerin cahilliğidir. Gerçek şu ki, günümüz kadını artık itaatkâr değil.⁷⁹

Monterrey Proleter Kadın Eylemi Merkezi, kadınlara siyasi haklar tanındığı takdirde 'yanlış' kişileri iktidara taşıyacaklarına dair önyargı konusunda Meksika tarihinden olumsuz kesitleri örnekleyerek bunların sorumlularının kadınlar olmadığını ifade etmiş ve aslında ülkedeki sorunların cinsiyete indirgenemeyeceğini; kadın ve erkeğin eşit bireyler olarak eşit hakları paylaşmaları gerektiğini vurgulamıştır. Bu iki farklı kadın örgütünün taleplerinden anlaşılmaktadır ki Cardenas'ın siyasi haklar konusunda meclise sunduğu reform önerisi kadınları daha da heyecanlandırmış ve umutlandırmıştır. Nitekim arşivdeki diğer belgeler de Cardenas'ın kadınlara oy hakkı tanınmasına yönelik girişiminin Meksika dışında da ses getirdiğini; gerek ülke içindeki Meksikalı kadınlar ve kadın örgütlerinden gerekse yurt dışındaki kadın örgütlerinden destek ve tebrik mesajlarının başkana iletildiğini

⁷⁸ AGN, Fondo Lazaro Cardenas, "El Frente Único Pro Derechos de la Mujer", 05.07.1938, Exp.544/1, C830 L.CR.

⁷⁹ AGN, Fondo Lazaro Cardenas. "Manifiesto a la Nacion Por el Centro Femenil de Accion Proletaria", 05.05.1938, Exp.544/1, C830 L.CR

göstermektedir.⁸⁰ Ancak tüm bu örgütlenme, talep, çaba ve girişimlere rağmen devlet başkanının net iradesi dahi son aşamada meclis onayına takılmış ve kadınların oy hakkının yasa önerisi, kanun haline gelememiştir. Cardenas, “Meksika’da demokratik sistem gerçekten güçlendirilmek hedefleniyorsa, bunu başarmanın en uygun yollarından birinin açıkça kadınlara oy hakkı tanımak” olduğunu⁸¹ ve “kadınlara oy hakkının tanınmasını, Meksika’nın devrimci demokratik ilerlemesinin doğal ve beklenen bir sonucu olarak gördüğünü”⁸² açıkça her yerde ifade etse de kendisinin kararlı tutumuna rağmen kadınlar siyasi haklarına kavuşamamıştır. 1937’de meclise gönderdiği yasa tasarısı hem meclisten hem de senatodan geçmiş ve tüm 28 eyalet tarafından onaylanmış olsa da son kerte de meclis, onaylanma sürecini tamamlamamış ve ertelenen yasa tasarısı resmîyet kazanamadığından kanun haline gelememiştir. Cardenas, kadınların oy hakkı ile ilgili talep ettiği bu yasa tasarısının onaylanması için son bir hamle yaparak Resmî Gazete’de ilan edilmesi çağrısında bulunmuş ancak sonuç değişmemiş ve ‘bir deklarasyon olmaması nedeniyle’ anayasa reformunun gerçekleştirilemediğini açıklamak zorunda kalmıştır (1939).⁸³

Devrimci süreçte, Meksikalı kadınların yoğun seferberliklerine ve aktivizmlerine rağmen siyasi haklarını elde etmeleri söz konusu olamamıştır. PNR ve sonraki adıyla PRM yönetimleri, parti içinde kadınların seçimsel haklarını sağlasalar da ulusal düzeydeki genel seçimlerde aynı ilerici tavır gösterememişlerdir. Başkan Cardenas’ın çabaları ile her ne kadar ciddi bir yol alınsa da asıl hedeflenen somut aşama gerçekleştirilememiştir. Devrimci erkek elitlerin önyargularından ve siyasi duruşlarıyla çelişen ataerkil bakış açılarından kaynaklı çekimser ya da karşıt tutum, Meksikalı kadınların siyasi haklarını 1953 yılı gibi geç bir dönemde kazanabilmelerine sebep olmuştur.

Sonuç

Meksika, İspanya İmparatorluğu’nun sömürge yönetiminin siyasi kültür miraslarından biri olan ataerkil geleneği yoğun bir şekilde toplumsal kodlarına işlemiş bir ülkedir. Latin Amerika toplumlarında *marianismo* ve *machismo* olarak adlandırılan bu kültürel kod, Meksika’daki toplumsal yapının gelişim seyrini etkilemiştir. Modern zamanlara geldikçe, her toplumda değişen ölçülerde geleneksel yapılara meydan okuyuşlar görülmektedir. Her meydan okuyuş, geleneksel cinsiyet rol kalıplarının da sorgulanmasına neden olmuştur. Geleneksel ve ataerkil toplumlar modernleştikleri ölçüde kadının konumunda ve hakları hususunda gelişmeler ve ilerlemeler görülmektedir. Meksika özelinde ağır aksak işleyen bu süreçte en büyük kırılma, devrimle beraber yaşanmıştır. Kadınların, Meksika Devrimi’ne aktif katılımı, asırlardır süregelen edilgenliği ortadan kaldırmış; kadınlarda yeni bir bilincin ve uyanışın oluşmasını sağlamıştır.

Devrimden önce Meksikalı kadınların hakları, geleneksel rol kalıplarının izin verdiği alanlarla sınırlıydı. Siyasi alanın tamamında erkeklerin egemenliği söz konusuydu. Dolayısıyla erkek yöneticileri, erkekler seçmiş ve ülkenin tamamını ilgilendiren konularda yapılan yasalar, erkeklerin iradesinden çıkmıştır. Devrimde kadınların aktivizmi ile cinsiyet rolleri sorgulanmaya başlayınca kadın erkek eşitliği, genel oy ve eşit haklar mevzuları gündeme gelmiştir. Özellikle devrimin en ilerici başkanlarından Lazaro Cardenas’ın yönetiminde 1934’ten 1940’a kadar kadınların seçme ve seçilme hakları konusunda en hareketli dönem yaşanmış; başkanın desteğine ve girişimine rağmen Meksikalı kadınlar oy hakkını kazanamamıştır. Kadınların tüm mücadelelerine ve devrime büyük katkılarına rağmen Meksikalı devrimci seçkinler, kadınları siyasi eşitleri olarak tanımayı reddetmişlerdir. Bu sırada Latin Amerika’nın diğer ülkelerinde, Meksika’daki gibi bir devrim vuku bulmamasına rağmen kadınlar oy haklarını kazanmaya başlamışlardı. Yirmi Latin Amerika ülkesi arasında 1929 yılında kadınların seçme ve seçilme hakkı kazandığı ilk ülke Ekvador’dur. 1932 yıllarıyla Ekvador’u Brezilya ve Uruguay takip etmektedir. Paraguay 1961 yılında kadınlara genel oy hakkı tanıyan ülke olarak Latin Amerika’da sonuncu sıradadır. Meksika 1953 yılı ile yirmi ülke arasında on beşinci sıradadır.

Meksika hem kendi bölgesine hem de dünya geneline nazaran kadınların seçme ve seçilme hakkını geç bir tarihte tanıyan ülkelerdendir. Meksika Devrimi’nin iç savaş aşamasında, en az erkekler kadar aktif bir şekilde devrime katılan kadınlar gerek devrim ordularında savaşarak gerekse devrimci

⁸⁰ Konuyla ilgili belgeler için Bkz. Ek 5 ve Ek 6.

⁸¹ ANFER (Asociacion nacional femenina revolucionaria)’den aktaran Escandon, 1998, s.97.

⁸² Osten, 2014, s. 98.

⁸³ <https://www.lajornadadeoriente.com.mx/2003/10/17/puebla/perfil.html>

fikirleri yazarak bu sürece ortak olmuşlardı. Devrimin iç savaş halinin sona ermesi ve radikal reformların yapıldığı dönemin başlamasıyla eşit vatandaşlık haklarını almak isteyen kadınlar, ilgili dönemde dünyanın en modern ve en ilerici anayasasını (1917 Meksika Anayasası) kabul eden ve modern kurumların inşa edildiği bir ülkede, devrime tüm katkılarına rağmen siyasal haklarını alamamanın hayal kırıklığını yaşamışlardır. Modern bir ulus inşası projesine dayanan ve yeni bir Meksikalı vatandaş yaratmanın idealize edildiği bu süreçte kadınlara oy hakkı tanınmaması devrimin büyük bir çelişkisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

1940 yılından itibaren Meksika’da radikal reform dönemi sona ermiş ve devrimin fikirlerinin kurumsallaştığı varsayılmıştır. Nitekim ülkenin resmi partisi de PRM (Meksika Devrimi Partisi), buna paralel isim değişikliğine giderek 1946 yılında Kurumsal Devrimci Parti (Partido Revolucionario Institucional-PRI) adını almıştır. Bu süre zarfında Latin Amerika’da ve dünyanın pek çok yerinde kadınlar seçme ve seçilme haklarını kazanmışlar ve siyasal hayata eşit vatandaşlar olarak aktif katılmaya başlamışlardır. Bunun üzerine Meksika’da siyasi iktidarın, devleti, modern ve ilerici gösterme kaygısı yüzünden kadınlara oy hakkının tanınması siyasiler nezdinde daha çok gündeme gelmiş ve parti içinde 1940’ların sonuna doğru bu konuda büyük oranda fikir birliğine ulaşılmıştır. Öte yandan örgütlü kadın hareketinin hız kesmemesi, devrim döneminde siyasal haklarını kazanamayan kadınların, devrimden sonra 1953 yılında seçme ve seçilme haklarını kazanmalarında en büyük rolü oynamıştır.

Kaynakça

- AGN (Archivo General de la Nacion / Meksika Ulusal Arşivi), Fondo Lazaro Cardenas, “El Frente Único Pro Derechos de la Mujer”, 05.07.1938, Exp.544/1, C830 L.CR.
- AGN (Archivo General de la Nacion / Meksika Ulusal Arşivi), Fondo Lazaro Cardenas. “Manifiesto a la Nacion Por el Centro Femenil de Accion Proletaria”, 05.05.1938, Exp.544/1, C830 L.CR.
- Bauermeister, Jennifer L. (1999). The Involvement of Women in Mexican Politics and Economics. Honors Senior Thesis.
- Bravo, Roxana Rodríguez. (2015). Los Derechos de las Mujeres en México, Breve Recorrido. Historia de las Mujeres en Mexico içinde (s.269-295). Mexico: Instituto Nacional de Estudios Históricos de las Revoluciones de México.
- Bryan, Anthony T. (1976). Political Power In Porfirio Diaz’s Mexico: A Review and Commentary. *The Historian*, 38(4), s.648-668.
- Buck, Sarah A. (2007). The Meaning of the Women’s Vote in Mexico, 1917-1953. Stephanie Mitchell ve Patience A. Schell (Ed.), *The Women’s Revolution in Mexico, 1910-1953* içinde (s.73-98). Maryland: Rowman & Littlefield Publishers, INC.
- Cano, Gabriela. (2007). Ciudadanía y Sufragio Femenino: El Discurso Igualitario de Lázaro Cardenas. Marta Lamas (Ed.), *Miradas Feministas Sobre Las Mexicanas del Siglo XX* içinde (s.151-190). Mexico D.F.: Fondo De Cultura Economica Consejo Nacional Para La Cultura y Las Artes.
- Cano, Gabriela. (2019). Mexico: The Long Road to Women’s Suffrage. Susan Franceschet, Mona Lena Krook, Netina Tan (Ed.), *The Palgrave Handbook of Women’s Political Rights* içinde (s.115-127). London: Palgrave Macmillan.
- Chasteen, John. (2012). *Latin Amerika Tarihi*. İstanbul: Say.
- Chavez, Alicia Hernandez. (2006). *Mexico A Brief History*, Berkeley: University of California Press.
- Devrimler ve Karşı-Devrimler Tarihi Ansiklopedisi. Cilt 3. İstanbul: Gelişim.
- Escandon, Carmen Ramos. (1998). Women and Power in Mexico: The Forgotten Heritage, 1880-1954. Victoria E. Rodriguez (Ed.), *Women’s Participation in Mexican Political Life* içinde (s.87-102), Colorado: Westview Press.
- Fernández, Delia. (2009). From Soldadera to Adelita: The Depiction of Women in the Mexican Revolution. *McNair Scholars Journal*, 13(1), s.53-62.
- Foppa, Alaide. (1979). The First Feminist Congress in Mexico, 1916. *Signs*, 5(1), s.192-199.
- Fuentes, Andrés Reséndez. (1995). Battleground Women: Soldaderas and Female Soldiers in the Mexican Revolution. *The Americas*, 51(4), s.525-553.
- Fuentes, Carlos. (1996). *A New Time For Mexico*, Berkeley: University of California Press.
- Galeana, Patricia. (2014). Un Recorrido Histórico Por La Revolución De Las Mujeres Mexicanas, La Revolución de las Mujeres en México içinde (s.15-32), Mexico: Instituto Nacional de Estudios Históricos de las Revoluciones de México.
- González, Humberto Monteón, Alcántar, Gabriela María Luisa Riquelme. (2007). El Presidente Cárdenas y El Sufragio Femenino. *Espiral Estudios Sobre Estado y Sociedad*, 13(38), s.81-109.
- Gupta, Shilpi, Sushant, Gaurav. (2014). Unrecognized Participation of Women in Mexican Revolution (1910-1920). *Human Rights International Research Journal*, 2(1), s.81-83.
- Gutiérrez, Inés Alonso. (2011). La participación de la mujer mexicana en la vida política de México. http://www.funciva.org/uploads/ficheros_documentos/1311931170_participacion_politica.pdf, Erişim: 23.12.2015.
- Herzog, Jesus Silva. (1990). *Breve Historia de la Revolución Mexicana*. Mexico D.F.: Fondo de Cultura Económica.

- Jaiven, Ana Lau, Bravo, Roxana Rodríguez. (2017). El Sufragio Femenino y La Constitución De 1917 Una Revisión. *Política y Cultura*, (48), s.57-81.
- L. Carle, Sarah, J. Aragón, Cecilia. (2012). Roles of Women in the Mexican Revolution: Soldaderas, Prostitutas Inteligentes e Heroínas. *Journal of Research on Women and Gender*, (4), s.1-28.
- Leland, Maria. (2010). *Separate Spheres: Soldaderas and Feminists in Revolutionary Mexico*. A Senior Honors Thesis. Columbus, OH: The Ohio State University.
- López, Oresta. (2020). Dolores Jiménez y Muro: Zapatista Journalist and Intellectual, <https://www.mexicanist.com/1/dolores-jimenez-y-muro/>, Erişim: 06/06/2021.
- López, Oresta. (2013). Women Teachers of Post-Revolutionary Mexico: Feminisation And Everyday Resistance. *Paedagogica Historica*, 49(1), s.56-69.
- Macias, Anna. (1980). Women and the Mexican Revolution, 1910-1920. *The Americas*, 37(1), s.53-82.
- Meyer, Lorenzo. (1989). *The Political Modernization of Mexico (1867-1940)*. Omar Martinez Legorreta (Ed.), *Modernization and Revolution in Mexico: A Comparative Approach* içinde (s.27-39). Tokyo: The United Nations University.
- Morton, Ward M. (1962). *Woman Suffrage in Mexico*. Gainesville: University of Florida Press.
- Muy Interessante. (2019). Juana Belén: ¿Quién Fue y Qué Hizo?. <https://www.muyinteresante.com.mx/historia/juana-belen-quien-fue-y-que-hizo/>, Erişim: 31.01.2022.
- Osorio, Catalina Pérez. *Cronología Integrada del Movimiento de Mujeres en México*. <https://www.lajornadadeoriente.com.mx/2003/10/17/puebla/perfil.html>, Erişim: 16.02.2022.
- Osten, Sarah. (2014). A Crooked Path to The Franchise: The Historical Legacies of Mexico's Failed 1937 Women's Suffrage Amendment. *The Latin Americanist*, 58(2), s.97-117.
- Reindl, Andrea. (2020). Writing the Patriarchy Away: How Hermila Galindo Became a Fearless Mexican Icon. <https://belatina.com/hermila-galindo-feminism-mexico-mujer-moderna/>, Erişim: 08/06/2021
- Richards, Micheal D. (2012). *Dünya Tarihinde Devrimler*. Gül Çağalı Güven (Çev.). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Ríos, Flor Vanessa Rubio. (2020). Vida y Obra de la Mexicana Juana Belén Gutiérrez de Mendoza. *Ciencia Nicolaita*, 79, s.9-38.
- Salas, Elizabeth. (1990). *Soldaderas in the Mexican Military*, Austin: University of Texas Press.
- Schell, Patience A. (2007). Of the Sublime Mission of Mothers of Families: The Union of Mexican Catholic Ladies in Revolutionary Mexico. Stephanie Mitchell, Patience A. Schell (Ed.), *The Women's Revolution in Mexico, 1910-1953* içinde (s.99-123). Maryland: Rowman & Littlefield Publishers.
- Soto, Shirlene Ann. (1990). *Emergence of the Modern Mexican Woman: Her Participation in Revolution and Struggle for Equality, 1910-1940*. Denver: Arden Press.
- Tan, Turgut, Yalçındağ, Selçuk. (1967). Meksika Toprak Reformu. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 22(1), s.151-171.
- The Mexican Revolution and the United States in the Collections of the Library of Congress. Individual Women During the Revolution: Hermila Galindo. <https://www.loc.gov/exhibits/mexican-revolution-and-the-united-states/individual-women.html>, Erişim: 06/06/2021.
- Usta, Merve. (2013). *Meksika Devrim Süreci ve Plutarco Elias Calles*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Vallejo, Delia Selene de Dios. (2014). *La Participación de las Mujeres en la Democracia. La Revolución de las Mujeres en México*. Mexico: Instituto Nacional de Estudios Históricos de las Revoluciones de México, s.117-152.

Voces Feministas. (2019) La Vida Revolucionaria de Dolores Jiménez y Muro. <https://vocesfeministas.mx/la-vida-revolucionaria-de-dolores-jimenez-y-muro/>, Erişim: 06/06/2021.

Wolf, Eric (2019). 20.Yüzyılda Köylü Savaşları, Cem Somel (Çev.), İstanbul: İletişim

Ekler

Ek 1: *Soldaderas*, Meksika Devrimi'nin Kadın Savaşçıları

Kaynak: <https://www.teenvogue.com/story/the-real-history-of-las-soldaderas>

Ek 2: Juana Belen Gutierrez de Mendoza

Kaynak: Centro de Estudios Filosóficos, Políticos y Sociales Vicente Lombardo Toledano,
<https://www.centrolombardo.edu.mx/juana-belen-gutierrez-de-mendoza/>

Ek 3: Dolores Jimenez y Muro

Kaynak: <https://mediateca.inah.gob.mx/>

Ek 4: Hermila Galindo de Topete

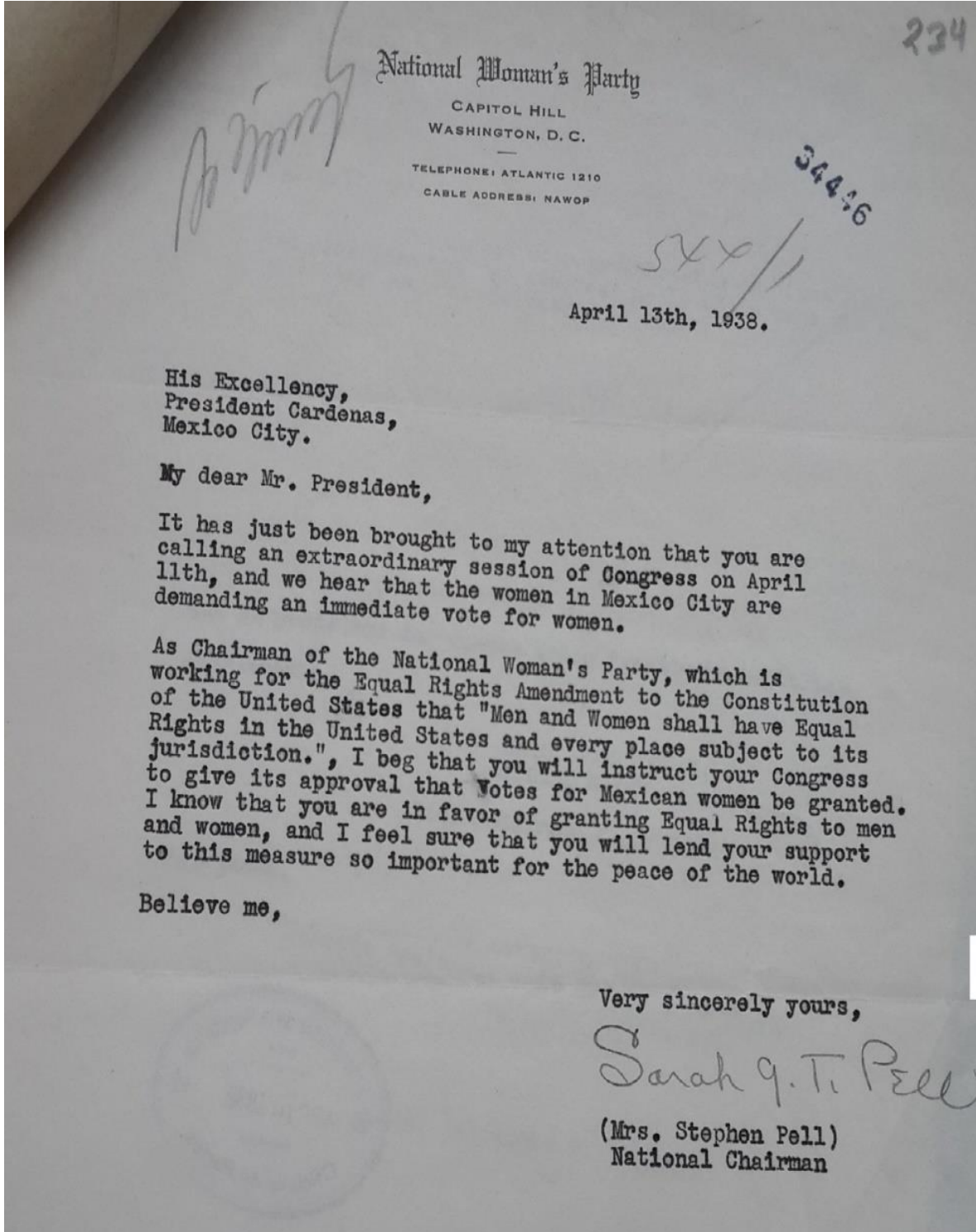
Kaynak: <https://docplayer.es/43485167-Hermila-galindo-sol-de-libertad.html>

HERMILA GALINDO, PIONERA EN SEÑALAR AL CLERO COMO AGENTE DE SUJECIÓN DE LA MUJER.
FUENTE: ARCHIVO DE LA SRA. ROSARIO TOPETE GALINDO.

Ek 5: Cardenas'ın kadınların siyasi hakları konusundaki çabalarını takdir etmek ve Meksika Kongresi'nin kadınların oy hakkını onaylaması için Cardenas'ın talimat vermesini talep etmek üzere ABD'den Mrs. Stephen Pell tarafından gönderilmiş bir mektup.

Kaynak: AGN (Meksika Ulusal Arşivi), Fondo Lazaro Cardenas, Exp.544/1, C830 L.CR.

Ek 6: Cardenas'ı siyaseten desteklemiş olan halktan bir kadının mektubu. Mektupta Cardenas, kadınların oy hakkı konusundaki attığı adımdan dolayı tebrik edilmekte; basında Meksikalı kadınların zaten vatandaş olarak kabul edilmesi devrimin başarısı olarak ifade edilmekte; Cardenas destekçisi olmaktan gurur duyulduğu belirtilmektedir.

Kaynak: AGN (Meksika Ulusal Arşivi), Fondo Lazaro Cardenas, Exp.544/1, C830 L.CR.

